

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

uti

Göteborgs och Bohus Län

till

KONGL. MAJ:T

i underdåntighet afgifna

EMBETS - BERÄTTELSE

för åren 1847, 1848, 1849 och 1850.

STOCKHOLM, 1853.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Götheborgs och Bohus Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna Embets-berättelse för åren 1847, 1848, 1849 och 1850.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

uti

Göteborgs och Bohus Län

till

KONGL. MAJ:T

i underdåntighet afgifna

EMBETS - BERÄTTELSE

för åren 1847, 1848, 1849 och 1850.

STOCKHOLM, 1853.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§ 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
§ 2. Invånare.....	5.
Folkmängd.....	5.
Bildning.....	6.
Brott emot person och äganderätt.....	7.
Öfverträdelse af Politi- och Ekonomi-författningar...	7.
§ 3. Näringar.....	10.
Jordbruket.....	10.
Trädgårdsväxter.....	11.
Plog och jernharf.....	11.
Hvete, råg, korn, hafre, ärter och bönor.....	11.
Potates.....	11.
Boskapsskötseln.....	12.
Skogarne.....	13.
Bergsrörelse.....	14.
Fabriksrörelsen.....	15.
Fabriksinrättningar.....	16.
Fiskeri-yrket.....	17.
Sjöfart.....	18.
Jagten.....	18.
Biskötseln.....	19.
Handeln.....	19.
Sockenhandtverkare.....	20.
§ 4. Politisk Författning.....	21.
Kammarverk.....	21.
Statsbidrag.....	22.
Politi.....	24.
§ 5. Städer.....	27.
Göteborg.....	27.
Folkmängd.....	28.
Jern, stål och manufaktursmiden.....	30.
Importhandel.....	31.
Sjöfarten.....	33.
Vid Göteborgs tullkammare inklarerades från utrikes orter.....	33.

Tulluppbörden.....	34.
Vexelrörelse.....	35.
Minuthandeln.....	36.
Fabriker.....	37.
Handtverksyrkena.....	39.
Undervisnings-anstalters samt Sjukvårds-, Fattigvårds-, Arbets- och andra Välgörenhets- inrättningars tillstånd.....	39.
1:o. Undervisnings-anstalter.....	39.
A. Offentliga läroverk och andra stiftelser för undervisning i allmänhet.....	39.
a) Götheborgs Elementar-läroverk.....	39.
b) Real-Gymnasium.....	40.
c) Folkskole-lärare-Seminarium.....	40.
d) Domkyrko-församlingens Folkskola...	40.
e) Christine församlings Folkskola.....	40.
f) Småbarns-skolan.....	40.
g) Kjellbergska Flickskolan.....	40.
h) Willinska Fattigfriskolan.....	40.
i) Skolan å Stadens Barnhus.....	41.
k) Prins Oscars Skola.....	41.
l) Fruntimmers-föreningens Flickskola...	41.
m) De Fattiges Vänners Skola.....	41.
n) Evangeliska Brödra-Societetens Flickskola.....	41.
o) Göthilda-föreningens Skola.....	41.
B. Läro-anstalter med afseende å särskilda praktiska yrken.....	41.
p) Chalmerska Slöjdskolan.....	41.
q) Navigations-skolan.....	42.
r) Sjömannas-Sällskapets Tackel-skola...	42.
s) Militär-skolan.....	42.
t) Handels-institutet.....	42.
u) Handtverks-skolan.....	42.
v) Slöjdföreningens Skola.....	42.
2:o. Sjukvårds-anstalter.....	43.
a) Sahlgrenska Sjukhuset.....	43.
b) Stadens Sjuk- och Kurhus.....	43.
c) Garnisons-Sjukhuset.....	43.
d) Fattigförsörjnings-inrättningens	

Sjukhus.....	43.
3:o. Fattigvårds- och andra Vålgörenhets-anstalter	43.
a) Allmänna fattigförsörjnings- inrättningen.....	43.
b) Stadens fattighus.....	43.
c) Stadens barnhus.....	43.
d) Christine församlings fattigkassa.....	43.
e) Sällskapet De Fattiges Vänner.....	43.
f) En af Handelsföreningen förvaltd kapital-fond.....	44.
g) Holtermanska donations-fonden.....	44.
h) Sernströmska donations-fonden.....	44.
i) Afl. Mamsellerne Jansens testamenterade pensions-fond.....	44.
k) Enkefru M. C. Levgrens testamen- terade pensions-fond.....	44.
l) Lessiska donations-fonden.....	44.
m) Engelska församlingens fattigkassa...	44.
n) Mosaiska församlingens Fruntim- mers-förening.....	44.
o) Lichtenbergska vålgörenhets- föreningen.....	44.
p) Enkefru Ingmans donation.....	44.
q) Lindgrenska donationen.....	45.
r) Sjömanshus-direktionens årliga anslag af fattigunderstöd.....	45.
s) Pensions-inrättningen för ålderstigne eller sjuklige tjenstehjon.....	45.
t) Sällskapet för öm och sedlig modersvård.....	45.
Studii-skatten.....	46.
Socknegångs- eller s.k. djeknepenningarne.....	46.
Fattig- och premie-kassan.....	46.
Vålgörenhets-stiftelser.....	46.
a) Hvitfeldtska stipendii-fonden.....	46.
b) Ramsiska stipendii-fonden.....	46.
c) Falzburgska stipendii-fonden.....	46.
d) Swahliska stipendii-fonden.....	46.
e) Lemmiska stipendii-fonden.....	47.
f) Lundgrenska stipendii-fonden.....	47.

g) Andersonska stipendii-fonden.....	47.
Göteborgs Sparbank.....	48-49.
Uddevalla.....	50.
Kongelf.....	52.
Marstrand.....	53.
Strömstad.....	55.

Tabellbilaga

Statistisk tabell för Städerna inom Göteborgs och Bohus Län
Statistisk tabell öfver Göteborgs och Bohus Län för åren från och med
1847 till och med 1850

Underdånig Berättelse om tillståndet i statistiskt och ekonomiskt
hänseende inom Götheborgs och Bohus Län för åren 1847,
1848, 1849 och 1850.

§ 1.

Länets allmänna beskaffenhet.

Götheborgs och Bohus Län, beläget emellan 57° 33' och 59° 7' lat. samt 28° 46' och 29° 55' long., gränsar i norr till Norrige, i öster till Ellsborgs Län, i söder till Hallands Län och i vester till Kattegat.

Länets hela vidd beräknas till 43,31 kvadrat mil, hvaraf 2,04 öppen åkerjord, 4,08 äng och beteshagar, 34,86 utmark, skog och berg, samt 2,33 insjöar och kärr. Föga upphöjdt öfver hafsytan, består Länet dock till större delen af bergsträckningar, som mångfaldigt utgrena sig och bilda talrika dälder, hvilka, i mån af befolkningens tillväxt, uppodlats till deras nuvarande fruktbarhet.

Länet har fem städer, nemligen Götheborg, Kongelf, Marstrand, Uddevalla och Strömstad, samt är indeladt i fem fögderier, nemligen Götheborgs, Inlands, Orousts och Tjörus, Sunnervikens samt Norrvikens, innefattande tillsammans 20 härader, fördelade i 21 länsmans-distrikter. Vid Länets kamerala författning är den skiljaktighet i afseende å grunderna för hemmans-utskyldernes beräkning anmärkningsvärd, att i Säfvedahls, Askims och Östra Hisings härader af Götheborgs fögderi, som från urålder lydt under Sverige, dessa utskyl-der erläggas efter de här i riket i allmänhet gällande författningar, och således efter för hvarje år fastställda markegångsvärden, dock, hvad det till Götheborgs stad donerade Säfvedahls härad angår, med undantag af vissa indelta hoställen, efter en gång för alla bestämda markegångsvärden, men i Vestra Hisings härad af nämnda fögderi samt hela öfriga delen af Bohus Län utgöras efter de grunder, som gällde för detta Län, innan det lades under Sveriges krona, eller efter kronovärdi, utan förvandling.

Utom de talrika hafsvikar, som till någon del eller helt och hållet omgifva betydligare landsträckor, förekomma inom Länet åtskilliga större eller mindre vattendrag och sjöar, af hvilka särskildt må nämnas:

Götha-elf, som genomskär en del af Inlands och Götheborgs fögderier och som, tvenne mil ofvanför utloppet, bildar tvenne ön Hisingen omgifvande grenar, hvaraf den ena, kallad Nordre-elf, utlöper i Elfvefjorden, och den andra vid Ny Elfsborg i Riföfjorden.

Idefloden, som till en del genomskär Norrvikens fögderi och utlöper i hafvet norr om Strömstad; samt

Mölndahls ström eller *Lilla Säfveån*, som från Elfsborgs Län med en arm leder genom Götheborgs stad och med en annan genom Partilleds socken förbi skansen Westgötha Lejon; äfvensom följande insjöar, nemligen:

Landvetters sjön, *Råda sjön* och *Dillsjön*, belägne i Götheborgs fögderi;

Hällungen och *Öresjö*, den förre af $\frac{1}{4}$ och den sednare af ungefär $1\frac{1}{2}$ miles längd, i Inlands fögderi;

Grindbys, *Kollungeröds* och *Röds sjöar*, af omkring $\frac{1}{4}$ miles längd hvardera, i Orousts och Tjörns fögderi; samt

Bullare-sjön, 3 mil lång, *Nedra Korn-sjön*, $1\frac{1}{2}$ mil lång, och *Kärn* af 1 miles längd i Norrvikens och Sunnervikens fögderier.

I anseende till dess allmänligen bergiga natur företer landskapet ej några betydligare slätter. De förnämsta af dem äro *Backamo*, en i Inlands Fräkne härad belägen hed, som dock egentligen är en jernad yta af en bergshöjd och begagnas till mötesplats för Bohus Läns Regemente, samt *Rönningsslätter*, belägna i Kongelfs socken af Götheborgs fögderi.

I äldre tider har detta landskap utan tvifvel varit skogrikt; men förhållandet är icke så nu, ehuru naturen dertill mer än mångenstädes lämpar sig. Kärr och mossar finnas inom Länets talrikt nog, men mindre allmänt sådane af större vidd, som genom uttappning kunna göras odlingsbara. Den enskilda omtanken har redan, tid efter annan, förvandlat en del af de befintliga till fruktbarande mark, utan allmänt understöd, om icke härtill bör räknas den uppmuntran från Länets Hushållnings-Sällskaps sida, som deraf någon gång framkallats.

I afseende å jordmånen förekomma väsendtliga skiljaktigheter äfven inom hvarje fögderi. På sätt i Länets föregående femårs-berättelser angifves, kan man dock anse lera och lermylla utgöra de rådande jordarterna. Undantag göra förnämligast: i *Götheborgs fögderi* Landvetters samt en del af Härryda och Råda socknar, der jordmånen består mest af sand och klapper samt hvad man kallar ör; i *Inlands fögderi* en del af Solberga, Romelanda, Westerlanda, Ucklums och Hjertums socknar samt Fräkne härad, der de intill bergsträckorna belägna hemmanen i allmänhet hafva en svag sandblandad jord; i *Orousts och*

Tjörns fögderi spridda ställen, hvarest förekomma sandblandad fimjord och brännorf; i *Sunnervikens fögderi*, mindre delar af Lahne och Tunge härader, der sand och fimjord förekomma, samt Sörbygdens härad, som höjer sig till en del 200 fot öfver hafvet och har i allmänhet ett hårdare klimat, än de närmare saltsjön belägne delar af Länet, och hvarest jordmånen mera allmänt är svagare, af sandig och fjellaktig beskaffenhet; samt i *Norrvikens fögderi* Bullarens härad och den del af Wätte och Tanums härader, som gränsar derintill, hvarest jordmånen allmänligast består af sand, fjell- och myrjord. Man har anmärkt, att jorden närmast intill hafskusterne i allmänhet har en starkare alstringskraft, och att den åkerjord, som från äldsta tider varit upptagen, innehåller god lera, med svartmylla till matjord och grundlager af mergel. I flera delar af Länet, ända till en mil från hafskusten och deröfver, förekomma större och mindre bäddar af fossila snäck- och mussel-skal, tillhörande ännu i hafvet förekommande arter, och som i geologiskt afseende märkvärdiga, äro det icke mindre i ekonomiskt genom de rika mergel-lager, som de bilda, hvars nytta och användbarhet såsom gödningsämne ortens jordbrukare mer och mer lärt sig att uppskatta.

§ 2.

Invånare.

Enligt mantals- och skattskrifningslängderna utgjorde Länets folkmängd år 1850:

Mantalskrifne, å landet:	Mankön	37,883	
»	»	Qvinkön	38,950
			<u>76,833</u>
»	i städerna:	Mankön	7,475
»	»	Qvinkön	9,855
			<u>17,330</u>
			<u>94,163</u>
Mantalsfrie, å landet:	Mankön	36,057	
»	»	Qvinkön	37,798
			<u>73,855</u>
»	i städerna:	Mankön	5,277
»	»	Qvinkön	5,318
			<u>10,595</u>
			<u>84,450</u>
			<u>178,613.</u>

Enligt föregående femårs-berättelser utgjorde Länets hela folkmängd:

År 1822	130,627
» 1827	140,185
» 1832	148,757
» 1836	153,600
» 1841	159,056
» 1846	170,175.

Jemförelsen här af utvisar, att folkmängden, som under de nästföregående 10 åren ökat sig med 16,575, åren 1847—1850 vunnit en ytterligare tillväxt af ej mindre än 8,438, och att folkökningen under hela den period, som förflutit sedan år 1822, i det närmaste motsvarar 37 procent, eller i medeltal för år räknadt 1,31. Härvid bör dock anmärkas, att städernes andel i denna tillökning procentvis utgör föga mer än hälften mot landets. År 1822 utgjorde nemligen städernes folkmängd tillsammans 22,251, som under åren till och med 1850 ökats med endast 5,674, eller i medeltal för året knappt $\frac{1}{10}$ procent å förstnämnde års folcknummer, hvaremot landets folkmängd, som år 1822 utgjorde 108,376, men 1850 uppgick till 150,688, visar i medeltal för året en tillväxt af något öfver $1\frac{1}{2}$ procent.

Den tillökning af folkmängden, som ägt rum under hela sist omnämnda tidrymd för Länet samfäldt, öfverstiger något medeltalet af folkmängdens tillökning i hela riket under lika tidrymd, efter den beräkning, som Tabell-kommissionens sednast offentliggjorda sammandrag föranleder.

Hvad folkets *bildning* angår, förklarar jag utan tvekan, att den inom detta Län är i framskridande. Det lider ej heller något tvifvel, att ju detta framskridande i ännu märkligare mån skall uppenbara sig, sedan verkningarne af den förbättrade folkundervisningen hunnit mogna och det uppväxande släktet efterhand ingått i det borgerliga lifvet.

Frågan om halten af ett folks sedlighet är under alla förhållanden, synnerligast vid jemförelsen emellan tvenne icke aflägsna tidskiften, af den mest grannlaga art, och låter sig svårligen afgöra efter någon fullt tillförlitlig mätstock. Den enda arithmetiska grund, som i detta afseende kan hafva någon giltighet, är att hemta från brottmålsstatistiken, men äfven denna måste man med varsamhet använda, för att icke löpa fara att vilseledas; ty enstaka företeelser, som uppenbara sig endast eller nästan uteslutande inom antalet af den lösa befolkningen, innebära icke något bevis om skaplynnnet hos den egentliga kärnan af folket.

Anledning erbjuder sig emedlertid icke att mildra det omdöme, som härom i föregående femårs-berättelser uttalats. Vid jemförelse af förhållandena under år 1850, det sista för hvilket Herr Justitie-Stats-Ministerns underdåniga berättelser angående civila rättegångsärender och brottmål äro i tryck tillgänglige, med förhållandena under de 6 sista åren som sednaste femårs-berättelser omfatta, ådagalägges, att antalet af lagbrott, för hvilka personer blifvit sakfällde i detta Län, förhållit sig sålunda:

a) *Brott emot person och äganderätt.*

1844—1843 i medeltal	738.
1844—1846 »	1,123.
1850	1,208.

b) *Öfverträdelser af Politi- och Ekonomi-författningar.*

1844—1843 i medeltal	913.
1844—1846 »	2,239.
1850	1,969.

och har antalet sakfällde, jemförelsevis med folkmängden, förhållit sig

1844—1843 i medeltal såsom 1 till	106.
1844—1846 » » »	49.
1850 » » »	57.

Då för hela riket i medeltal antalet af för brott sakfällde åren 1841—1843 förhöll sig till folkmängden såsom 1 till 110, 1844—1846 i medeltal såsom 1 till 94, samt 1850 såsom 1 till 115, så ådagalägger det uppgifna förhållandet, att Länets tillstånd, i oförmälda hänseende, varit vida ofördelaktigare än rikets i allmänhet efter medeltalet räknadt. Till det försämrade tillstånd, som dessa statistiska uppgifter i öfrigt synas utvisa, antager jag såsom ovedersägligt, att de hufvudsakligast bidragande orsaker varit dels det hos den arbetande klassen, synnerligast i städerna, rådande, ännu alltför ohejdade dryckenskapsbegäret, dels den moraliska smitta, som gemensamhetsfängelserna fortfarande sprida.

Jag tviflar icke, att ett omvänt förhållande skall visa sig, i den mån, som genom moraliska medel, i förening med en ändamålsenligare lagstiftning angående tillverkning och försäljning af bränvin, dryckenskapslasten kan hämmas och det nyare fängelse-systemet allmännare kan bringas i verkställighet.

Utom i städerna inskränker sig näringsfliten i allmänhet inom detta Län nästan uteslutande till jordbruk med dess binäringar samt sjöfart och fiske. Husväfnader och andra landtmannaslöjder saknas visserligen ej, men de idkas föga eller icke utöfver egna behovet. I norra delen af Lännet utgör dock tegel-tillverkning en icke oväsentlig näringsgren och flerstädes å landet äro färgerier och garfverier anlagde.

Om graden af Länets allmänna välmåga skulle bestämmas endast efter behovet af fattigförsörjning, så skulle ifrågavarande femårs-skifte för detta Län, såsom för hela riket i allmänhet, utvisa ett nog ofördelaktigt förhållande. För att erfara om och i hvad mån bördan af fattigförsörjningen under sednaste femårs-skifte ökats, har jag låtit upprätta ett sammandrag för hela Lännet, utvisande antalet af understödstagare inom samtliga fattigvårds-sambällen under sista åren af nästföregående tvenne femårs-skiften, eller 1841 och 1846, och det sista af nu ifrågavarande tidrymd, eller 1850. Deraf visar sig, att antalet af understödstagande utgjort:

År 1841, å landet	3,852	
i städerna	2,334	
hvaraf åtnjutit hel försörjning		
å landet	1,062	
i städerna	866	1,928
» endast bidrag dertill		
å landet	2,790	
i städerna	1,468	4,258
		6,186
År 1846, å landet	4,955	
i städerna	2,350	
hvaraf åtnjutit hel försörjning		
å landet	1,300	
i städerna	1,006	2,306
» endast bidrag dertill		
å landet	3,655	
i städerna	1,344	4,999
		7,305

År

År 1850, å landet	5,192	
i städerna	1,926	
hvaraf åtnjutit hel försörjning		
å landet	2,005	
i städerna	920	2,925
» endast bidrag dertill		
å landet	3,187	
i städerna	4,006	4,193
		7,118

varande i dessa summor inbegripna minderåriga barn

År 1841 till ett antal å landet	af 1,026	
i städerna »	555	1,581
» 1846 » » å landet	af 1,470	
i städerna »	651	2,121
» 1850 » » å landet	af 1,595	
i städerna »	756	2,351

Denna fattigpersonalens tillväxt utgör dock ingalunda något bevis, att allmänna välmågan inom Länet i samma mån aftagit. Att den materiella förmögenheten tvärtom under sednare åren i allmänhet tillväxt, ja delvis betydligt, är uppenbart. Dertill hafva samverkat dels jordbrukets och fiskeriernas bättre skötsel, hvad det förra angår ostridigt till en del i följd af skiftesförrättningarnes fortgång, dels sjöfartens förmånligare konjunktur, dels ock den större utsträckning, som gifvits åt handels- och fabriksrörelsen.

Ehuru det i allmänhet icke visat sig någon brist på arbetare, hafva dock arbetslönerna under en följd af år fortfarande något stigit. Tillfällen till arbetsförtjenst hafva icke heller saknats, synnerligast i Götheborgs stad, hvarest dagsverkspriserna likväl varit mera obestämda, emedan de flesta arbeten här verkställas efter beting. Arbetslönernas benägenhet att stiga ådagaläggas jemväl genom följande jemförelse emellan de för Länet fastställda markegångspriser. Dessa voro nemligen å *årliga mansdagsverken*:

År 1826	24 sk. 4 rst.
» 1827—31 i medeltal . .	25 » 9 $\frac{1}{2}$ »

År 1832—36 i medeltal . .	26 sk. 8 rst.
» 1837—44 » . .	27 » $\frac{4}{5}$ »
» 1842—46 » . .	28 » — »
» 1847—50 » . .	34 » 6 »

§ 3.

Näringsar.

Jordbruket är fortfarande Länet's hufvudnäring, och sädesodlingen lemna numer, äfven vid medelmåttiga skördar, icke obetydligt öfverskott utöfver Länet's egen förbrukning. Otvifvelaktigt kunde dock afkastningen vara vida större, om allmogen med mera omsorg brukade sin jord; men dikning, ehuru mindre sällsynt än förr, är allt för mycket försummad, och vaxelbruk är bland allmogen, änskönt i vissa orter mera än fordom, dock föga allmänt vedertaget.

Bönor och andra *skidfrukter* odlas temligen allmänt, särdeles i södra delen af Länet, hvarigenom ock under den härjande potates-sjukdomen nöden bland de fattigare jordbrukarne väsendtligen mildrats. *Hampa* och *humla* odlas inom detta Län föga. *Linsäde* är deremot icke sällsynt och odlingen af *klöfver* har på de sednaste åren betydligt tilltagit. Till sistnämnda förhållande har Länet's Hushållnings-Sällskap synnerligen medverkat genom införskrifning från Belgien af större partier klöfverfrö af utmärkt god beskaffenhet och tillhållande deraf åt Länet's jordbrukare.

I södra delen af Länet är *korn* att anse som hufvudsäde. I den norra deremot odlas mera *hafre*; dock är *blandkorn* der ock nog allmänt. I Inlands fögderi intager vanligen allmogens besädda åkerjord $\frac{3}{8}$ hvete, $\frac{1}{2}$ råg, $\frac{1}{8}$ korn, $\frac{1}{8}$ hafre, $\frac{1}{8}$ blandsäd, $\frac{1}{8}$ ärter och bönor, samt $\frac{1}{8}$ potäter. Hemmanens iuskränkta ägorömd, som, åker och äng sammanräknade, efter medeltal ej kan anses högre än 40 geometriska tunnland på hvarje helt hemman, och den nog långt sträckta hemmansklyfningen medgifver ej i någon större mån begagnandet af trädesjord eller odling af vintersäd, hvilken fordrar starkare gödning; hvaremot odlingen af ärter och bönor, som sker dels åtskiljdt, dels sammanblandadt, funnits för allmogens hushållning mest förmånlig, emedan detta säde icke allenast bibringar jorden en större fruktbarhet, men äfven lemna en kärnfull frukt, användbar jemväl till brödföda, hvarförutan bönhalmen, såsom af värde för hästars utfodring, länder till besparing af den eljest knappa hötillgången.

Trädgårdsväxter odlas icke obetydligt å Hisingön, men annorstädes föga, undantagandes ståndspersoners egendomar och till städerna gränsande hemman.

Plog och *jernharf* utgöra ortens förnämsta åkerbruks-redskap. Till dragare begagnas gemenligen hästar, af större jordbrukare äfven oxar. Endast å några betydligare egendomar finnas tröskmachiner anlagda.

Enligt de femårs-berättelserna åtföljande tabeller, beräknades utsädet inom Götheborgs och Bohus Län, af *hvete, råg, korn, hafre, ärter* och *bönor* tillsammans

År 1822 till tunnor	55,720
» 1841 » »	70,924
» 1846 » »	85,688
» 1850 » »	84,695.

Medelafkastningen af samma sädesslag, med afdrag af utsädet, beräknades

År 1822 till tunnor	227,017
» 1841 » »	324,184
» 1846 » »	382,920
» 1850 » »	380,732.

Utsädet af potates uppgafs

År 1822 till tunnor	14,142
» 1841 » »	26,312
» 1846 » »	32,583
» 1850 » »	33,505,

och afkastningen af samma rotfrukt, med afdrag af utsädet,

År 1822 till tunnor	105,280
» 1841 » »	219,593
» 1846 » »	287,725
» 1850 » »	270,757.

Denna jemförelse-tabell utvisar, att jordbruket inom detta Län väl icke under de sista fyra åren vunnit någon större utsträckning, men att det under hela tidrymden från år 1822 till 1850 i den mån förkofrat sig, att utsädet af spaumål och skidfrukter ökats med omkring 52 procent och af potates 136 procent, under det att folkmängden ökats med endast 36 procent.

Boskapsskötseln i Göteborgs och Bohus Län har varit att anse som stillastående under en lång följd af år. För dess närvarande utsträckning kan fodertillgången inom Länet anses tillräcklig. Ladugårdsafkastningen förslår ock visserligen för landtmannens egna behof, men den fyller ingalunda äfven behofvet för städerna, i synnerhet för Göteborg, hvarest följaktligen en betydlig tillförsel af viktualier jemväl från andra landsorter äger rum. De till femårs-berättelserna hörande tabeller utvisa antalet af i Länet underhållna kreatur sålunda:

	Hästar.	Oxar.	Kor.	Ung- boskap.	Får.	Svin.	Getter.
År 1822	17,639	1,842	34,530	15,748	63,955	15,120	648
» 1841	17,271	1,439	38,891	21,710	68,324	14,343	414
» 1846	17,831	1,739	41,885	20,347	67,003	15,213	228
» 1850	17,998	2,064	43,073	21,780	69,141	15,634	218

I föregående femårs-berättelser är redan anmärkt, hurusom hemmansdelarnes inskränkta ägovidd utgör ett nog allmänt hinder ej mindre för ladugårdens utvidgande, än för åkerjordens vaxel-bruk. Då nemligen gästgifveri- och kronoskjutsningen medför nödvändigheten för de flesta af allmogen att underhålla en eller flera hästar och derjemte för hushållet kor företrädesvis äro behöfliga, medgifver fodertillgången gemenligen icke att tillika underhålla oxar. Halmen har hittills utgjort det hufvudsakligaste foderämnet och stallfodring användes endast å några få större egendomar. Den förkofran, som Bohusländska landtmannens ladugårdsskötsel tidtals kunnat vinna, har derföre vanligen icke kunnat bringas högre än att ett missväxtår varit nog att nedtrycka den till dess förra låga ståndpunkt. Det bör dock vara att förmoda, att, sedan klöfverodlingen nu blifvit mera allmän, samt då foder- och betestillgången derigenom torde komma att närma sig ett rättare förhållande till åkervidden, en fördelaktig verkan deraf på boskapsskötseln snart skall blifva synbar.

Sedan år 1834 har, i följd af Hushållnings-Sällskapets förfogande, en djurläkare för Länet härstädes varit anställd. Dock har han icke heller under den tid, som denna berättelse omfattar, varit från landsorten särdeles anlitad, helst någon allmännare boskapssjukdom under denna tid sig icke yppat.

Detta Län äger icke någon utmärktare infödd race af husdjur.

För hästafvelns förbättrande äro tvenne beskällare ifrån Strömsholms stuteri fortfarande här i Länet anställda. Genom Hushållnings-Sällskapets föranstaltande blefvo dessutom för några år sedan, i ändamål att åstadkomma en bättre afvel af arbetshästar, åtta Norska hingstar inköpta och till jordägare i flera delar af Länet utlemnade för att på lämpliga tider till begagnande upplåtas.

För fårafvelns upphjelpande inom Länet har Hushållnings-Sällskapet år 1847, sedan Kongl. Majt täckts för ändamålet bevilja ett anslag af allmänna medel, stort 200 pund St., från Skottland införskaffat en stam-hjord af Cheviots-race, till ett antal af 4 baggar och 64 tackor, som fördelades i 3:ne schäferier i skilda delar af Länet, nemligen å Holma i Brastads socken, Saltkällan i Foss socken och Holm å Hisingön. Af dessa schäferier hafva de tvenne sistnämnda sedermera blifvit förflyttade, det ena till Westersäters boställshemman i Svarteborgs socken och det andra till Partilleds säteri i Partilleds socken. År 1850 hade schäferierna vunnit den förkofran, att den Hushållnings-Sällskapet tillhöriga stam-hjord då utgjorde 101 afvelsdjur (17 baggar och 84 tackor), jemte 39 lam om $\frac{2}{3}$ år; och hade under tiden från schäferiernas anläggande Sällskapet dels såsom premier åt fortjenta odlare inom Länet utdelat, dels för spridande i orten å auktion försålt 16 baggar och 8 tackor, hvarför utan 54 baggar och 37 tackor tillfallit schäferihållarne i afkomst af schäferierna enligt ingångna kontrakter, så att stam-hjorden med dess afvel under berörde 4 år tillsammans utgjort ett antal af 255 djur.

Att genom croisering med denna ädlare race den inhemska får-racen redan märkbart vunnit är ådagalagdt, och emedan Cheviot-fären i Länets kustorter väl trivas, lider det ej något tvifvel, att ju ändamålet med deras införskrivande skall i samma mån än vidare befrämjas, som racen hinner att ytterligare spridas, förutsatt, att djuren fortfarande väl skötas.

Skogarne äro i detta Län, såsom i de flesta öfriga, ytterst vanvårdade. Det är redan i det föregående antyddt, att denna del af riket tillföre varit skogrik; men för att icke tala om de härjningar af fiendehand, som skäligen antagas i forntiden hafva blottat detta Läns kuster och skär från skog, har tillgången derå synbarligen medtagits under sistförflutne och innevarande århundraden, dels till byggnad af Salteriverk i skärgården och till trankokning under sillfiske-tiden, dels i följd af de tidtals gynnande konjunkturerna för trävaruskeppningen och deraf härledda prisstegring, dels ock till fyllande af det alltjemt ökade behovet af bränsle för den inhemska ångfartygsrörelsen.

Af skogsbyggd kunna för närvarande icke andra delar af Länets få namn än en del af Wättes och Tanums härad, Bullaren och Sörbygd samt det inre af Inland. I allmänhet svarar tillgången å byggnadstimmer och bränsle numera icke emot Länets behof. Furu- och granskogar äro de vanligaste. Löfskog förekommer nästan endast å inägorna och består mest af björk och al, sällsyntare af ek, ask, lind och bok. Vissa delar af Länets äro alldeles skoglösa, och äfven i trakter, der skog finnes, äro många hemman blottade derpå. Det är under sådana förhållanden en lycklig omständighet, att bränntorf ännu, ehuru foga allmänt, finnes att tillgå.

Någon under rekognition uppläten kronoskog finnes icke inom detta Län och de flesta samfällighetsskogar äro tid efter annan skiftade.

Hushållnings-Sällskapet har, för att uppmuntra till återplantering af skog, anslagit och utfäst belöningar, men hittills utan framgång.

Till boningshus begagnas inom detta Län i allmänhet timrade byggnader, täckte med tegel. Ladugårdarne äro dels timrade, dels uppförde af korsvirke och bräder, sällan af sten, med tak ömsom af tegel, bunden halm samt halm och torf. Allmogen har under sednare åren betydligt förbättrat sitt byggnadssätt, så att det i vissa orter numera icke är sällsynt att finna bondgårdar med beqvämt och prydligt inrättade åbyggnader. I skogstrakterna uppföres stängseln mest af träd, på skoglösa orter deremot allmännast af sten.

Inom Götheborgs och Bohus Län finnas i landet endast följande till *Bergsrörelse* hörande inrättningar, hvilka redan uti förut afgifne statistiska tabeller finnas omformälda, nemligen:

1:o ett stångjernsverk, privilegieradt för 500 *Skz* smide, anlagdt å hemmanet Munkedahl i Sunnervikens fögderi, och hvarvid tillverkades år 1841 566 *Skz*, åren 1842 till 1846 i medeltal 406 *Skz*, och åren 1847—1850 i medeltal 595 *Skz*.

2:o ett puddlingsverk, år 1846 anlagdt i Götheborg med ömskränkt tillverkningsrätt, och hvarvid åren 1848—1850 tillverkades i medeltal årligen 543 *Skz* stång- och ämnesjern.

3:o ett manufakturverk, bestående af en räck- och 6 spikhamrar, privilegieradt för 150 *Skz* smide, anlagdt å hemmanet Munkedahl i Sunnervikens fögderi.

4:o Trenne spik-, en knipp- och en planerhammare, å hemmanet Thorskog i Westerlanda socken.

Enligt de af Bergskollegium offentliggjorda årsberättelser utgjorde jernmanufaktur-tillverkningen vid dessa inrättningar:

År 1844	Skz	Bergsvigt	1,231
» 1846	»	»	280
» 1847—1850 i medeltal	»	»	574

Å Malmön i Sotenäs härad har ett stenbrott börjat bearbetas, som lemnar en utmärkt vacker granit, hvaraf afsättning vunnits icke blott å inrikes, men äfven å utrikes orter.

Likaledes är vid Tjufkihl i Lycke socken ett skifferbrott af enskilde upptaget.

Malmgångar, förande jern, och möjligen äfven andra metaller, förekomma visserligen inom Länet här och der, men så vidt hittills erfarits, ej af den mäktighet, att bearbetandet deraf ansetts kunna löna sig.

Fabriksrörelsen har inom Götheborgs och Bohus Län under ifrågavarande tidrymd vunnit icke obetydlig förkofran.

Enligt de till Kommers-kollegium ingångna årsberättelser utgjorde antalet af samtliga fabriker inom Länet:

År 1844	131
» 1846	142
» 1850	159.

Antalet af dervid anställda arbetare:

År 1844	2,309
» 1846	2,844
» 1850	3,422,

samt hela värdet af dervid åstadkomne tillverkningar:

År 1844	R:dr	2,529,875
» 1846	»	3,539,167
» 1850	»	5,128,212

Af berörde fabriksinrättningar voro följande utom städerna anlagde, de flesta i Götheborgs fögleri, nemligen:

	Stycken.	Arbetarnes antal.	Tillverkningsvärde.
Bomulls- och Linne-Fabriker år 1844	4	294	217,468
» 1846	3	302	260,339
» 1850	7	317	380,143
Segelduks-Fabriker » 1844	2	487	199,319
» 1846	2	465	225,386
» 1850	2	449	297,247
Oljeslagerier » 1844	4	21	100,190
» 1846	4	23	122,830
» 1850	3	27	121,501
Porterbryggerier » 1844	1	50	154,291
» 1846	1	68	126,533
» 1850	1	73	127,950
Skeppsbyggerier » 1844	2	180	101,300
» 1846	2	220	112,500
» 1850	3	231	88,500
Sockerbruk » 1844	1	180	773,389
» 1846	1	208	1,271,165
» 1850	2	306	2,411,623
Tobaks-Fabriker » 1844	2	45	34,679
» 1846	2	33	22,253
» 1850	1	46	12,342
Öfrige, af mindre betydighet, tillsammans . » 1844	29	307	228,255
» 1846	34	489	270,757
» 1850	31	303	190,262
Summa » 1844	45	1,561	1,808,891
» 1846	49	1,808	2,411,763
» 1850	50	1,692	3,629,568

Städernas fabriker komma nedanför närmare att omförmälas.

Utom

Utom de egentliga fabrikerna voro å landet såsom näringsutvägar be-
gagnade:

	År 1846.		År 1850.	
	St.	Värde R:dr.	St.	Värde. R:dr.
Tullmjölqvarnar	128	235,072	137	241,889
Tullsågqvarnar	39	40,605	34	39,295
Stampverk	14	11,356	13	11,356
Tegelbruk	37	90,326	48	227,076

Näst jordbruket utgör *fiskeri-yrket* Länets betydligaste näringsgren. Det sysselsätter omkring sjettedelen af Länets befolkning och är att betrakta såsom dels ett sjelfständigt yrke, dels en binäring å jordbruket. Utom det såkallade *småfisket* vid saltsjöstränderna (småtorsk, koljor, hvitling, skäddor m. m.), som jämförelsevis är mindre hufvudsakligt och föga vinstgifvande, *sillfisket*, hvilket numera icke är af någon betydenhet, *laxfisket* och *insjöfisket*, som likaledes här äro obetydliga, kunna Bohuslänska fiskerierna indelas i 3:ne hufvudgrenar, nemligen *Storfiske* (torsk, långor, helleflundror och gråsej), *makrillfångst* samt *hummer-* och *ostron-tägt*. Uti föregående femårs-berättelser är det anmärkt, huruledes fiskerinäringen i allmänhet illa skötes, i följd hvaraf den ingalunda utvecklat sig till hvad den kunde och borde vara. Storfisket vidlåder i allmänhet det felet, att man icke vårdar sig om att bereda en god handelsvara medelst fiskens slagtande och saltande ombord efter Engelska eller Norska sättet; och genom otjenliga fiskredskap, hvarigenom äfven ynglet, och med detsamma tillgången för en kommande tid, borttagits, har fiskerinäringens förkofran, hvad flera väsentliga fiskslag, och deribland sillen, angår, förhindrats.

Af de åtgärder som under sednare åren från Statens sida vidtagits, för att åstadkomma ett ändamålsenligare fiskesätt och sorgfälligare behandling af den fångade fisken, bör det emedertid vara att emotse för näringen båtande verkningar, och ovedersägligt är, att spår dertill redan visat sig. Af de medel, tillsammans 13,200 R:dr, som Kongl. Maj:t för åren 1847—50 täckts anslå till fiskeriernas upphjelpande i Bohus Läns skärgård äro *premier* utdelta:

- a) för idkande af storfiske vid längre aflägsna bankar i Nordsjön med däckade fiske-fartyg, så inrättade, att den fångade fisken kunde å dem skötas och saltas R:dr 8,000.

b) för begagnande af stånd- eller sättgarn med afläggande af finm-
skade notars nyttjande R:dr 1,200,

hvarförutan såsom understöd åt välfrejdade fiskare, som intygats hafva genom förlust af båtar och fiskredskap blifvit satte ur stånd att utan sådan hjelp fortsätta sitt näringsfång, under nämnda år af berörde auslag utgått tillsammans 4,000 R:dr.

Så viktigt det är för fiskeri-näringens befrämjande att omförmälde premieanslag varda fortfarande att påräkna, är det dock icke att vänta en hastig fortkomst ensamt genom detta medel. Lika angeläget tarivas en kraftig handledning äfven på den moraliska vägen. Den fattiga skärgårds-allmogens inrotade vana att lefva för dagen och dess lika inrotade begär efter starka drycker hafva nemligen nog allmänt försatt den i ett slags träddestillstånd under några förlagsmän och gjort den liknöjd för all förbättring, men att dock förbättring äfven på denna väg är möjligt är lyckligtvis ådagalagdt genom undantag. Såsom ett sådant framstår förnämligast *Smögens* fiskeläge, hvarest, i följd af en invånarne emellan för några år sedan träffad öfverenskommelse, bräuvinsförsäljning icke får äga rum, och der numera fiskeri-näringen, bättre skött, gifver en större behållning, fattigvårds-besväret lättats och i allmänhet det ekonomiska välståndet synbart går fram i bredd med den moraliska förbättringen.

Sjöfart utgör en vigtig näringsgren för Länets kustboer, hvilka för detta yrke äga den utmärktaste skicklighet. Den sysselsätter en icke obetydlig folk-mängd den tid af året, som yrket kan bedrifvas. Inom riket idkas den mest emellan närmaste kustorter och å Wenern; utom riket ske befraktningarne vanligast på Norrige och Danmark, men äfven på England, Holland, Frankrike och Ryssland. Till största delen begagnas härvid inom orten byggda fartyg och båtar. Under åren 1848—1850 voro dock omständigheterna mindre gynsamma för denna landtmannanäring än de nästföregående åren.

Inom Länets voro å landet till beskattning uppgifna fartyg och båtar om 5 lästers dräktighet och derutöfver

År 1844	327 stycken om tillsammans	7,407 läster
» 1846	367 »	9,368 »
» 1850	387 »	9,527 »

Jagten är icke att anse såsom någon allmännare binäring i detta Län, änskönt den rika tillgången på skogsfogel i fjellbygden och sjöfogel i skärgår-

den kunde bereda en hufvudsaklig inkomst åt dessa orters invånare, om jagten ändamålsenligt sköttes.

Biskötseln har å vissa orter af Länets under sednare åren varit i tilltagande, men är i allmänhet af föga betydighet.

Åtskilliga handaslöjder öfvas med skicklighet, men knappast i någon gren öfver Länets eget behof. All åkerbruks- och fiskredskap förfärdigas af allmogen sjelf. Båtbyggeriet i Bohus Län öfverträffar de flesta andra orters. Synnerligast eftersökas de båtar, som byggas å Koster och Oroust. Inom Landvetters och Härryda socknar bereder sig allmogen någon biförtjenst genom förfärdigande af laggkäril, skeppsvirke, åror, stegar, trädgårdsstolar, m. m. som afsättas i Götheborg. Af kvinnornas handaslöjder är föga annat att nämna än ylle- och linneväfnader till husbehof.

Färglafvars insamling har tillföre utgjort en icke oväsentlig näringsgren för den fattigare befolkningen, men är nu, i anseende till den minskade tillgången derå, föga lönande.

Ingenstädes inom Länets har *tjåru-bränning* vunnit framgång, ej heller tillverkningen af pottaska eller salpeter.

Endast i nordligare delen af Länets kan någon förtjenst genom landvägforsling påräknas, och består denna uteslutande af plankors och bräders forslande från närbelägna sågverk till stapel- eller aflastningsorterna vid kusten, — mest på vinterföre.

Såsom en binäring till jordbruket bör icke heller *bränvinsbränningen* lemnas obemäld, ehuru denna näringsgren på sednare tid betydligt inskränkts, så att den icke kan jämföras med dess omfattning i de flesta andra landskap.

Antalet af till beskattning uppgifna bränvinspannor, som år 1831 uppgick till 1,480, utgjorde år 1841 endast 881, och hade år 1846 ytterligare nedgått till 363.

År 1850 utgjorde antalet af de till beskattning uppgifne bränneriverk inom detta Län endast 215, af hvilka voro i 1:sta klassen 139, 2:dra klassen 49, 3:dje klassen 25 och i 4:de klassen 2.

Handeln å landet med landtmannavaror, såsom spanmål, lin, linfrö, fisk, åtskilliga slags ladugårdsprodukter, ved, timmer, tegel m. m. underlättas genom beqväma kommunikationer sjöledes, och afsättningen deraf i städerna, synnerligast i Götheborg, är under alla årstider liflig.

De norra häraderna hafva derjente, sedan genom Kongl. Förordningen den 24 Maj 1825 friare handelsförhållanden med Norrige inträdt, förmånlig afsättning af landtmannavaror å detta rikets gränsorter.

Antalet af sockenhandtverkare å landet har under de sednare åren i betydlig mån ökat. De härom af vederbörande meddelta uppgifter utvisa förhållandet för åren 1841, 1846 och 1850 sålunda:

	1841.		1846.		1850.	
	Sockenhandtverkare.	Lärlingar.	Sockenhandtverkare.	Lärlingar.	Sockenhandtverkare.	Lärlingar.
Garfvare	1	1	2	2	7	5
Glasmästare	3	2	4	—	4	—
Murare	2	—	3	6	4	—
Skomakare	31	26	52	71	122	41
Skräddare	17	9	36	79	106	16
Smeder	9	3	18	19	23	—
Snickare	1	—	5	11	29	2
Vagnmakare	1	—	—	4	5	—
Färgare	—	—	2	—	2	1
Sadelmakare	—	—	—	1	—	—
Målare	—	—	—	—	5	1
Tunnbindare	—	—	—	—	1	—
Summa	65	41	122	193	308	65

År 1850 höllos inom Länet inalles 12 marknader, hvaraf 1 å landet.

För kommunikationernas lättande hafva följande arbeten under ifrågavarande tidskifte blifvit inom Länet verkställda:

- 1:o Omläggning af allmänna landsvägen vid *Grytingen* och *Klenåsbräcka* i Sunnervikens fögderi, hvar till år 1845 anvisats ett statsanslag af R:dr 1,480: —
- 2:o dito till undvikande af *Qviströms* och *Jonshögens* backar i samma fögderi, hvar till år 1845 af allmänna medel såsom bidrag erhållits » 680: —
- 3:o dito till undvikande af s. k. *Svenshögens* backe i Inlands fögderi, hvar till år 1847 såsom anslag af allmänna medel beviljats » 7,350: —
- 4:o dito till undvikande af backen förbi Bohus fästning, hvar till år 1849 såsom bidrag af Staten erhållits » 533: 16.

Dessutom har, utan allmänt bidrag, en beqväm färj-inrättning emellan Götheborgs stad och Qvillebäcken å Hisingön, genom ett enskildt aktiebolags försorg, kommit till stånd, hvarmedelst en väsendtlig lättnad i trafiken emellan berörde orter blifvit beredd, och är för inrättningens underhållande bolaget berättigadt att af vägfarande uppbära afgifter efter fastställd taxa.

§ 4.

Politisk Författning.

Kammarverk. Under den tid, som förevarande underdåniga berättelse omfattar, har inom detta Län hvarken tillökning i hemmantal inträffat eller något hemman kommit i ödesmål. Genom skatteköp hafva dock kronohemmanen minskats med $11\frac{1}{2}$ mantal, hvarmed följaktligen skattehemmanen ökats.

Å Krono-härads-allmanningen Brefjellet i Fräkne härad äro 15 nybyggen upptagne, hvarå innehafvarne ännu njuta frihets-år.

Sedan tiden för nästföregående femårs-berättelse hafva tillkommit följande lägenheter:

Oskattlagde, bebyggde torp, utjordar m. fl. lägenheter utan mantal, som ej äro i något hemmans ränta inbegripne	348.
Backstugor	309.
Bebyggde lägenheter, afsöndrade från hemman under ständig äganderätt	47.
Dito på viss tid eller lifstid	31.
Tullmjölqvarnar	9.
hvaremot minskning under samma tid ägt rum med	
Tullsågqvarnar	5.
Husbehofs-mjölqvarnar	2.
Husbehofs-sågqvarnar	2.

Af de i tabellen upptagne $133\frac{1}{4}$ mantal gymnasii- och skolhemman äger Gustafsbergs barnhus $9\frac{1}{4}$ mantal och de öfriga $124\frac{1}{4}$ mantal tillhöra Hvitfeldtska gymnasii-stipendii-inrättningen.

Hemmansklyfningen fortgår i ungefärligt förhållande till folkökningen; men med undantag af vissa orter, synnerligast i skärgården, synas olägenheterna deraf, med afseende å besutenheten i allmänhet, här i Länet vara mindre än flestades.

Ett ungefärligt begrepp om hemmansklyfningens utsträckning vinnes genom jemförandet af de i Länet befintlige hemmans antal, sådant det visar sig

i bifogade tabell, med de af vederbörande häradsskrifvare år 1846 för det näst föregående året, enligt Kongl. Maj:ts nådiga befallning, särskildt meddelade statistiska uppgifter, och hvaraf inhemtats, att inom detta Län antalet då utgjorts af:

Ägare eller med ständigt åborätt innehafvare af hemman	9,719.
Boställsinnehafvare	153.
Arrendatorer och brukare af hemman	1,207.

I medeltal kan man här efter beräkna nära 4 åboer på hemmanet. Härutinnan förete sig dock betydliga skiljaktigheter. Så exempelvis i vissa skärgårdsorter förekomma ända till 100-delar af hemman; men dessa äro gemensligen att anse föga annorlunda, än som bostadslägenheter för fiskare, hvilka sysselsätta sig med jordbruk såsom binäring.

Skiftesverket har inom detta Län haft synnerlig framgång. Sedan utfärdandet af Kongl. Maj:ts nådiga Stadga derom den 4 Maj 1827 har intill 1846 års slut laga skifte härstädes öfvergått inalles 1,317 $\frac{1}{2}$ förmedlade mantal.

Sodermera hafva under året 1847 skiftats	90
» 1848 »	56 $\frac{13}{14}$
» 1849 »	58 $\frac{13}{14}$
» 1850 »	45 $\frac{19}{48}$

Summa 1,568 $\frac{1}{2}$

förmedlade mantal eller mera än hälften af Länets hela ägo-område.

För de utflyttningar, som berörde skiften föranledt, hafva understöd af allmänna medel till och med år 1850 blifvit beviljade med tillsammans 98,495 R:dr 16 sk. 1 rst.

Statsbidrag. Enligt bifogade sammandrag af de från fögderierna och städerna inkomna statistiska tabeller, hvaruti statsbidragen upptagits särskildt för hvarje slags hemman och näring, hafva sådana till Kronan ingående bidrag år 1850 tillsammans utgjort:

för landet	R:dr 163,137: 46. 6.
» städerna	» 108,003: 17. 7. 271,144: 16. 1.

Enligt nästföregående femårs-berättelse utgjorde nämnde bidrag:

för landet	R:dr 160,952: 8. 3.
» städerna	» 76,032: 41. 9. 236,985: 2. —

hvidan under nu ifrågavarande tidskifte statsbidragen ökats
 för landet med R:dr 2,185: 38. 3.

» städerna » 31,970: 23. 10. 34,156: 14. 1.

hvilken tillökning hufvudsakligen är att tillskrifva den betydliga tillväxten af
 Götheborgs rörelse.

Beskaffenheten af skattebidragen inom detta Län i allmänhet och sättet
 för deras utgörande synes icke påkalla någon ändring särskildt för detta Län.
 Grundskatterna utgöras i Askims och Östra Hisings härader såsom i Westgötha
 Länen för öfrigt med förvandling efter markegång eller in natura, men i hela
 den öfriga delen af Länet, utom Säfvedahls härad, hvarest, med undantag af
 vissa indelta boställen, utskylderna beräknas efter en gång för alla bestämda
 markegångsvärden, hafva jordbrukarne den väsendtliga lindring, att sagde skatter
 utgå efter jordeboks-värdi, utan förvandling. Vissa onera, såsom kronoskjuts,
 inqvartering, brefbäring, snöskottning, leverering af kronoräntorna, m. m. äro
 visserligen här, såsom i andra orter, icke för alla hemman lika tryckande,
 men oberäknadt hemmanens olika natur, äro dessa skiljaktigheter föga beroende
 af annat, än hemmanens större eller mindre afstånd från allmänna farvägarne
 och ränte-levererings-ställena.

Hvad fattigvården angår, är dock den större eller mindre tyngden att
 härleda från andra förhållanden. I allmänhet visar den sig mest tryckande
 i skärgårds- eller kustorterna, der den lösa befolkningen är talrikast, naturligen
 i följd af fiskar-allmogens obesutenhet och oförmåga att med strandfiske för-
 sörja äfven de minderåriga och föräldrade medlemmarne af deras oftast tal-
 rika hushåll.

Bland de onera, som hvila på jordbruket, intager rustnings- och rote-
 rings-besväret första rummet. Af Bohus Läns Regimentes 904 nummer utgöra
 400 rusthålls- och 504 rothålls-nummer, fördelade i 2:ne bataljoner. Redan
 1776 fick norra sqvadronen af Regimentet afsitta och förvandlades till lätt
 infanteri, i afseende hvarå vissa vilkor bestämdes genom Kongl. brevet den
 15 Augusti 1777, och kontrakt med rothållarne stadfästades den 20 Septem-
 ber 1783. År 1791 fick äfven södra sqvadronen afsitta, men endast för en
 tid af 50 år, och, enligt det med rusthållarne afslutade kontrakt, emot erlæg-
 gande under tiden af vakans-afgift för häst- och sadelmundering. Sedan be-
 rörde tid tilländagått, blef genom Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 14 No-
 vember 1842 förordnadt, att södra bataljonen, utan att förändra sin ägande
 rusthållsnatur, skall för en tid af ytterligare 10 år, räknadt från den 1 Ja-

nuari 1843, fortfara att förblifva infanteri, emot vissa bestämda vilkor, deribland det hufvudsakligaste förmår, att rusthållarne vid denna bataljon skola under sagde tid försättas i åtnjutande af enahanda lindring uti rusttjenstskyldigheterna, som genom Kongl. Resolutionen den 15 Augusti 1777 blifvit f. d. rusthållarne vid norra bataljonen af Bohus Läns Regemente i nåder förunnade.

Rustningsbesväret eller soldathållet inom detta Län är fördeladt på 1,048 $\frac{1}{11}$ och båtsmanshållet på 1,472 $\frac{1}{12}$ hemman. Då nu rusthålls- och soldatnummerna utgöra 904, men båtsmansrotarne, oberäknade städernas vakante 100 nummer, endast 459, hvadan i medeltal endast 1 $\frac{1}{100}$ hemman belöper sig på ett rusthålls- eller soldat-rotenummer, men 3 $\frac{1}{100}$ på en båtsmansrote, så enär kostnaden för hvarje nummer af soldat- och båtsmanshållet öfverhufvud kan anses ungefär lika, följer deraf att i medeltal de båtsmansroterade hemmanen varit i mån af nämnde skiljaktighet lindrigare betungade, dock särskilda hemman, mer eller mindre, efter deras olika natur.

Skjutsnings-bestyret är jemförelsevis icke särdeles tryckande inom detta Län. Orsakerna dertill igenfinnas i landskapets läge, dess bekväma sjökommunikation samt ångfartygstrafiken. En följd häraf har ock varit, att då, i anledning af Eder Kongl. Majts nådiga förordnande den 2 Augusti 1844, åtgärder vidtogos för skjutsningens ställande på entreprenad, dessa mötte så föga benägenhet hos den skjutsskyldige allmänheten, att, utom i Götheborgs stad, hvarest redan tillförene skjutsningsanstalterna ordnats på ett med Kongl. brefvet af år 1844 öfverensstämmande sätt, intill 1850 års slut, endast vid 2:ne gästgifverier inom detta Län entreprenader kunnat åstadkommas.

Af samma skäl, som för skjutsnings-bestyret anförts, är äfven väghållnings-besväret, med undantag af Götheborgs närmaste omgifning, der rörelsen är utomordentligt liflig och tillgången å tjenliga grusningsämnen ringa, jemförelsevis mindre betungande. I den mån, som de backiga delarne af allmänna landsvägarne kunna blifva omlagde, skall ock underhållet än vidare lättas.

I afseende å presterskapets och kyrkobetjeningens aflöning har, sedan näst föregående femårs-berättelse afläts, någon förändring icke ägt rum.

För värdesberäkningen af de i tabellen upptagna onera och allmänna besvär äro enahanda grunder, som i föregående femårs-berättelser följde.

Politi. Likmätigt Kongl. Majts nådiga Förordning af den 29 Augusti 1843 hafva sockne-nämnder blifvit i socknarne å landet utsedde för handhavande af de bestyr, som högstberörde Författning stadgar. Derjemte äro, för befor-

befordrande af ordning och sedlighet å ställen, der i följd af en större och mera sammanträngd folkmängd behovet sådant fordrat, särskilde ordningsmän, uppå vederbörandes förslag, af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnade.

Folkundervisningen inom detta Län var vid 1850 års utgång icke ännu fullständigt ordnad. Dock hafva anstalterna för detta ändamål sedan tiden för sista femårs-berättelse så fortgått, att nämnde år endast 8 socknar återstodo, som icke bragt sina folkskolor i verksamhet, nemligen i Götheborgs fögderi 1, i Inlands 3, i Oroust och Tjörns 3 och i Sunnervikens 1.

Offentliga sjukvårds-inrättningar, bestämda för Länet i allmänhet, äro
 1:o Läns-Lazarettet och Kurhuset i Uddevalla,
 2:o Götheborgs Hospital.

Vid förstnämnda inrättning emottagas sjuka från hela Länet, med undantag af Götheborgs stad.

Under redogörelseåret 1850 hafva vid denna sjukvårdsanstalt blifvit vårdade 391 personer, deraf från föregående året qvarliggande 39 och under året intagne 352, och hafva af dessa under året såsom tillfrisknade utgått 332, aflidit 13 samt till följande året qvarlegat 16.

Inrättningens utgifter under samma år stego inalles till 6,211 R:dr 42 sk. banko. Fördeladt på underhållsdagarne visar beloppet en medelkostnad af 16 sk. 4 $\frac{1}{2}$ rst. för hvarje sjuk dagligen. Kurhusafgiften inom Länet har under åren 1847—50 utgått med 5, endast ett år med 4 skillingar af hvarje mantalsskrifven person.

Det nya sjukhus, hvarom år 1847 beslut fattats, var vid 1850 års slut ej ännu fullbordadt.

Vid Götheborgs Hospital, hvars bestämmelse icke är uteslutande för detta Län, vårdades under åren 1847—50 inalles 406 sinnessjuka, deraf 79 qvarliggande från år 1846, och under tiden intagne 93 (inberäknade 75 profkurs-patienter, af hvilka 36 blifvit inlöste). Under samma tid utskrefvos såsom friska 51, förbättrade 2 och obotade 9, hvaribland dock 32 profkurs-patienter, och dogo 28. Vid 1850 års slut voro qvarliggande 82. Inrättningens utgifter uppgingo under berörde 4 år till 38,239 R:dr 25 sk. 1 rst., eller i medeltal årligen till 9,559 R:dr 42 sk. 3 $\frac{1}{4}$ rst. I förhållande till underhållsdagarnes antal, utgjorde medelkostnaden för hvarje sjuk dagligen 14 sk. 2 rst. och årligen 107 R:dr 37 sk. 6 $\frac{1}{2}$ rst.

Det inskränkta utrymmet af denna mer och mer anlidade inrättning medgifver icke en ändamålsenlig behandling af de sjuke, men till de väsendtliga förbättringar härvid, som behovet högt påkallar, hafva tillgångar hittills icke kunnat åstadkommas.

Helsovården å landet har under ifrågavarande tidrymd fortfarande varit bestridd af 2:ne ordinarie och en extra provincial-läkare, den sistnämnde för Oroust och Tjörns fögderi.

Försörjningen af de fattiga har fortfarande blifvit bestridd af församlingarne dels genom de icke arbetsföras inrymmande i fattigstugor, der sådane funnits, men i annat fall genom deras försändande från gård till gård, och dels genom bestämdt understöd åt sådane, som funnits äga förmåga att sjelfve något bidra till sin bergning.

I afseende å gästgifveri-ordningarne är någon förändring under ifrågavarande tidrymd icke skedd.

Antalet af krogar och andra näringsställen är under sednare tid sålunda minskadt, att det år 1850 utgjorde å landet, inberäknadt Göteborgs å landets grund belägne förstäder, men utom gästgifverierne 37
i Göteborg 63
i Länets öfriga städer 24

Tillsammans 124.

Hvad angår anstalterna till odjurs utrotande, så har i detta Län, såsom allmännast är fallet, icke kunnat tillvägabringas någon för hela Länet gemensam förening. Synnerligast hafva skärgårds-Invånarne i allmänhet undandragit sig deltagandet i kostnaderne för ändamålet, enär öarne svårligen äro åtkomliga för de mest förödande rofdjuren, och, då något sådant der förmärkes, det är lätt, att genom skallgång derifrån befria sig. Genom öfverenskommelse, träffad inför Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 15 April 1842 och af Kongl. Maj:t den 13 Oktober samma år i nåder fastställd, hafva 5 härader samt 13 socknar af de öfriga häraderne tillförbundit sig att årligen erlägga 8 sk. banko för helt mantal och i förhållande derefter för mindre hemmansdelar, hvilken afgift häradsvis, der hela häradet deri deltagar, men eljest socknevis uppbäres och samlas till fond för gemensam jagtkassa, hvarifrån såsom premier betalas för nedannämnde rofdjur, då de dödats utom skallgång: fullväxt björn 8 R:dr, björnunge 4 R:dr, fullväxt varg 6 R:dr, vargunge 4 R:dr, fullväxt lo 4 R:dr, lo-unge 2 R:dr, räf 32 sk.

För öfrige orter i Länets, med undantag af öarne Oroust och Tjörn, gäller till efterrättelse den af Kongl. Majt den 14 December 1758 fastställda förening, enligt hvilken af hvarje matlag, som i hemmantal står, bör i det pastorat, der rofdjur fångas, för hvarje björn eller björnunga erläggas 1 öre silfvermynt, för varg eller vargunga, lo och mård $\frac{2}{3}$ öre silfvermynt, för räf eller räfunga $\frac{1}{2}$ öre silfvermynt, och för hvarje örn, hök, glada, korp och kråka eller unge deraf $\frac{1}{2}$ öre silfvermynt.

Det bolag, som år 1845 bildat sig för försäkring af åbyggnader och lös-egendom å landet och för hvilket Eders Kongl. Majt den 13 Mars nämnde år fastställt nådigt reglemente, har vunnit betydlig utsträckning. Bolaget är grundadt på en minimi-teckning af 2,000,000 R:dr. Vid brandstodsårets slut 1850 utgjorde försäkringarnes antal 3,905 och ansvarighetsbeloppet, som år 1846 var 4,677,670 R:dr, hade vid 1850 års slut stigit ända till 8,885,260 R:dr. Under åren 1847.—1850 hade bolaget att ersätta inalles 33 brandskador med ett sammanlagdt belopp af 18,645 R:dr 37 sk. 8 rst., hvilket i förhållande till ansvarighets-beloppet under samma tid i medeltal icke utgör fullt $3\frac{1}{2}$ sk. på hvarje 100:de R:dr.

Af anstalter, som afse besparings- och understöds-ändamål, äro i öfrigt för landet icke andre att anföras än sockne-magasiner, för anläggande hvaraf detta Läns allmoge visar föga benägenhet, så att vid 1850 års slut endast *trenne* sådana inrättningar i hela Länets funnos och som tillkommit under sedan 9 år, samt 2:ne sparbanker, inrättade den ena af Grosshandlanden D. Carnegie och den andra af Grosshandlanden W. Gibson till nytta för det talrika arbetsfolk, som är anställt vid deras fabriks-anläggningar å Klippan och Jonsered nära Götheborg.

§ 5.

Städer.

Götheborg, Länets residensstad, sedan dess anläggning en af rikets förnämsta handelsstäder, rättfärdigar numera äfven namnet af fabriksstad. Inbyggarnes idoghet, lättad af stadens för deltagande i världsmarknaden synnerligen beqväma läge, har knutit handelsförbindelser med alla folk, för hvilka Svenska flaggan hittills blifvit känd, och verkan deraf har varit ett ständigt vidgande för afsättnings-fältet för inhemska arbetets alster. Följande statistiska sammandrag öfver Götheborgs folkmängd, varuvexling med främmande länder, sjöfart, fabriksrörelse, tullintägt m. m. skola bära ojäfaktigt vittne om den jemt stigande förkofran, som staden vunnit, äfvensom om den inhemska näringsli-

tens tillväxt, synnerligast från den tid, då rikets allmänna författningar öppnat en friare täflan för handel och näringar.

Göteborgs folkmängd, som

år 1822 utgjorde	15,868
» 1844 »	17,893
» 1846 »	19,854
hade » 1850 stigit till	21,407.

Dessa uppgifter utvisa dock endast antalet af den folkmängd, som varit inom stadens ägo-område boende, hyadan deruti icke inbegripes befolkningen inom Carl Johans församling, som, ehuru å landets grund, likväl är att anse såsom bildande en förstad åt Göteborg och derföre ock tillhör denna stads polis-styrelses domvärjo.

Denna församlings folkmängd utgjorde:

år 1844	5,734
» 1846	6,095
och » 1850	6,960.

Stadens öppna jord användes fortfarande till odling af säd, potates och foderväxter.

Såsom förhållandet är för riket i allmänhet, utgöra stångjern och bräder, de sistnämnde af de dimensioner, som få namn af plankor och battens, Göteborgs förnämsta utförsels-artiklar. Enligt tillgängliga officiella handlingar, har utförseln deraf från nämnde stad sedan början af nästlidne århundrade tilltagit sålunda:

Åren 1701—1720 i medeltal	Stångjern.	Bräder.
	Skø	Tolfter.
» 1720—1740 »	58,798	13,031
» 1741—1760 »	72,403	18,704
» 1761—1780 »	83,000	26,613
» 1781—1800 »	88,030	26,162
» 1801—1820 »	103,395	28,619
» 1821—1830 »	92,726	36,804
» 1831—1840 »	119,149	55,232
» 1841—1845 »	149,197	98,913
» 1846—1850 »	145,252	135,433
» 1846—1850 »	173,687	180,643

Af andra slags jernstillverkningar och trävaror utfördes:

		1801—10	1811—20	1821—30	1831—40	1841—45	1846—50
		i medeltal.	i medeltal.	i medeltal.	i medeltal.	i medeltal.	i medeltal.
Spik	Skz	525	1,467	2,094	1,843	2,226	2,575
Stål	»	1,599	4,392	2,640	5,868	16,177	9,227
Bjelkar och sparrar	st.	17,808	17,819	16,757	12,253	33,176	30,989
Spiror och mast-trän	»	2,535	2,790	5,029	3,765	3,613	6,579

Utom ofvannämnde slags trävaror, hafva, såsom tillforene, fortfarande i smärre qvantiteter utförts läckter, skeppsvirke, båtshaksskaft, åror, boktunnor, takstickor, trädgårdsstolar, m. m.

Af öfrige varor, som vanligen utgöra föremål för skeppning till utrikes ort, förtjena följande företrädesvis att nämnas, och har deraf utförts:

		1827—30	1831—40	1841—45	1846—50
		i medeltal.	i medeltal.	i medeltal.	i medeltal.
Alun	Skz	1,754	1,157	1,250	1,605
Ben	»	1,571	2,714	1,291	346
Brunsten	»	251	2,803	1,695	111
Färgmossa	Lz	5,295	27,840	9,120	1,891
Linfrö	T:r	1,116	6,445	5,936	2,477
Oljekakor	Skz	1,152	1,714	3,479	3,890
Spanmål, hufvudsakligen hafre	T:r	13,496	10,403	34,122	51,340
Mursten och taksten	St.	228,891	476,376	655,140	262,941
Tjära	T:r	905	1,614	2,113	1,350

Af ortens betydligare fabriks-tillverkningar hafva under seldnare åren segelduk och raffineradt socker äfven utom riket (hufvudsakligen i Norrige) vunnit afsättning; och utskeppades:

		1841—45	1846	1847—50
		i medeltal.		i medeltal.
Segelduk	alnar	23,479	13,789	—
»	z	—	—	25,043
Socker, raffineradt	z	209,456	588,333	94,504

Hvad i öfrigt afsättningsorterna för de utskeppade varorna angår, så har en väsendtlig förändring sedan år 1836 föregått med jern. Ända till nämnde tid var afsättningen af Svenska jernet i Norra Amerikas förenta stater större än i något annat land, men aftog derefter hastigt, så att beloppet af jern, som härifrån till Norra Amerika under de nästföljande tio åren efter besagde år skeppats för året, knappt uppgått till tredjedelen af hvad tillförene årligen funnit afsättning i nämnde land, — en följd dels af den förkofran, som detta lands egna bergverk under sednare åren vunnit, dels af den större svårigheten att täfla med det Engelska jernet, sedan differentialtullen derå i Norra Amerikas förenta stater blifvit afskaffad.

Uti nästföregående femårs-berättelse har jag förmått det skäligen kunna antagas, att afsättningen af Svenskt jern i Förenta staterne icke i vidare mån skall komma att inskränkas, enär det framgent måste blifva erforderligt för vissa behof, såsom till stål, deraf en större mängd användes till verktyg och redskap, och synnerligast till vagnsfjedrar, hvaraf behofvet för rörelsen å jernbanorna är i ständig tillväxt; och har erfarenheten under den sedermera förflutna tid gifvit ytterligare styrka åt denna mening.

Utförseln från Götheborg till Norra Amerikas Förenta Stater af *jern, stål* och *manufaktursmiden*, som åren 1842—46 i medeltal för året utgjorde 31,885 *Sk℔*, uppgick nemligen under åren 1847—50 i medeltal till 64,453 *Sk℔*.

Af nämnde varor utfördes:

	1842—46	1847—50
	i medeltal.	i medeltal.
	Sk℔	Sk℔
till England	77,625	85,089
» Frankrike	42,600	6,336
» Danmark	5,500	6,447
» Hannover och Bremen	15,800	5,919
» Algerien	2,400	2,703
» Brasilien	2,200	4,893
» Ostindien	6,000	7,454

Af utskeppade bräder har under åren 1847—50 afgått:

till England i medeltal	tolfter	80,702.
» Frankrike	»	46,250.
» Belgien	»	49,674.

till Danmark i medeltal tolfter 6,395.

» Algerien	»	»	9,634.
» Spanien	»	»	3,533.
» Brasilien	»	»	3,739.

Hvad Götteborgs *importhandel* angår, så utvisar nedanstående, på officiella uppgifter grundade sammandrag, att den under de sednaste 29 åren likaledes vunnit en betydlig tillväxt. Synnerligast anmärkningsvärd är denna tillväxt för sådana hufvudsakligare införselsartiklar som utgöra råämnen för fabrikenas och handtverkeriernas behof, och i afseende hvarå den tillika innebär en måttstock för omfånget af landets inhemska slöjder och konstflit.

Åren	Bomull.	Bomullsgarn.	Ull.	Socker, rått.	Tobaksblad och stjelk.
1822—24	465,448	förtull. efter värde.	524,495	3,170,195	1,314,857
» 1825—30	219,038	208,509	388,512	3,765,255	1,002,268
» 1831—35	397,672	539,077	583,607	4,242,962	1,289,887
» 1836—40	636,469	834,408	560,756	4,578,128	1,294,246
» 1841—45	1,981,335	1,279,419	640,904	7,522,635	1,478,430
» 1846—50	4,501,507	1,361,250	566,353	10,083,029	1,609,911

Af lifsmedel och dryckesvaror utgöra följande de mest betydande importföremål, hvarvid likväl bör anmärkas, att hvad de egentliga vällefnads-artiklarne angår, de växande siffertalen i införselstabellerna otvifvelaktigt till någon del äfven äro att tillskrifva en sorgfälligare tullförvaltning och införselafgifternas nedsättning i den mån att mindre retelse till tullförstillning ägt rum.

Åren	Kaffe.	Salt.	Sill, saltad.	Vin.	Arrak, Konjak och Rumm.
1822—24	348,869	47,723	41,427	18,889	{Konjak förbud.
» 1825—30	628,330	47,847	47,023	44,386	22,869
» 1831—35	937,796	49,304	48,941	49,328	42,278
» 1836—40	1,158,449	60,435	49,854	58,211	38,117
» 1841—45	1,909,999	64,487	53,340	68,624	60,894
» 1846—50	2,713,675	75,956	67,790	101,614	102,349

Utländska väfnader voro, med få undantag, till införsel förbjudne intill år 1825. Derefter har införseln år efter år stigit, synnerligast af bomulls- och ylleväfnader, deraf tullspecialerna upptaga i medeltal:

för åren 1825—30 . . .	alnar	114,593
» » 1831—36 . . .	»	472,564
» » 1837—41 . . .	»	649,930
» » 1842—46 . . .	℔	186,021
» » 1847—50 . . .	»	279,665.

Härvid gäller likväl samma anmärkning, som nyss anförts i afseende å vällef-nads-artiklar i allmänhet.

Att *spanmål* numera endast undantagsvis i någon större mängd införes, ådagaläggas af följande sammandrag, som dock omfattar 3:ne svårare missväxt-år.

Införseln till Götheborg af spanmål af alla slag utgjorde:

åren 1827—30 i medeltal	Tunnor	8,738
» 1831—35 »	»	6,670
» 1836—40 »	»	23,457
» 1841—45 »	»	3,843
» 1846—50 »	»	8,314.

Till betydligare införsels-artiklar böra äfven räknas *oberedda hudar, tran* och numera äfven *stenkol*, hvarmed förhållandet synes vara enahanda, som med förut anförda råämnen af utländskt ursprung, hvilka till förädling eller vidare beredning här införts:

	Oberedda Hudar och Skinn.	Tran.
	℔	Kannor.
Åren 1827—30 infördes i medeltal	192,565	36,999
» 1831—35 » »	429,033	58,943
» 1836—40 » »	352,533	58,044
» 1841—45 » »	1,227,931	62,754
» 1846—50 » »	1,511,696	69,451

Af stenkol infördes år 1847 100,892 t.r., år 1848 174,418 t.r., år 1849 159,620 t.r. och år 1850 230,803 t.r., eller i medeltal för året 166,433 t.r.

Öfriga

Öfriga varor, som varit föremål för införsel under den tid, som denna berättelse omfattar, änskönt sammantagne af icke ringa tyngd i handelsvägen, hafva dock hvar för sig jemförelsevis varit af mindre betydhet.

Egentlig *transitorörelse* har härstädes fortfarande varit ganska inskränkt, så att nederlagsinrättningen varit att betrakta föga annorlunda, än som en kredit-upplags-anstalt.

Hvad *sjöfarten* emellan Götheborg och utländska hamnar angår, så har äfven den vunnit betydlig utsträckning, — en påtaglig följd af varuvexlingens ökade omfång.

Följande tabeller, upptagande inkomna fartygs antal och lästetal under åren 1836 och 1850, kunna bilda ett omdöme om denna sjöfartens förkofran, som synnerligast måste vara tillfredsställande med afseende å den jemförelsevis mera ökade audel deruti, som Svenska handelsflottan vunnit.

Vid Götheborgs tullkammare inklarades från utrikes orter:

	Antal.	Lästetal.
År 1836.		
Svenska fartyg	495	12,784
Norska d:o (utom post-ångfartygen)	306	19,134
Engelska d:o	44	3,665
Amerikanska d:o	36	5,799
Danska d:o	21	458
Hannoveranska d:o	4	122
Summa	606	44,962
År 1850.		
Svenska fartyg (utom ångfartyg)	482	27,660
Norska d:o » »	412	28,372
Engelska d:o » »	96	8,103
Amerikanska d:o	3	707
Danska d:o	15	578
Transport	1,008	65,420

	Antal.	Lästetal.
Transport	4,008	65,420
Hannoveranska fartyg	7	261
Ryska d:o	3	269
Finska d:o	3	294
Franska d:o	11	693
Belgiska d:o	3	474
Nederländska d:o	6	475
Mecklenburgska d:o	5	274
Hanseatiska d:o	4	576
Preussiskt d:o	4	225
Spanskt d:o	1	90
Portugisiskt d:o	1	93
Summa	4,053	68,844

Göteborgs utrikes handels och sjöfarts betydliga tillväxt ådagalägges ytterligare genom tillgängliga uppgifter om stadens tullintäkt och vaxelrörelse.

Enligt tullkammarens handlingar har *tulluppbörden* härstädes, inberäknadt lastpenningar, nederlags-rekognition, transito-afgift, fyr- och båk-afgift samt afgift till handels- och sjöfartsfonden, men utom konfiskationsmedlen, utgjort:

Åren 1816—20 i medeltal	B:ko	R:dr	517,562:	11. —
» 1821—25	»	»	609,267:	22. —
» 1826—30	»	»	704,773:	34. —
» 1831—35	»	»	852,682:	46. —
» 1836—40	»	»	1,083,918:	2. —
» 1841—45	»	»	1,332,631:	20. —
» 1846—50	»	»	1,858,913:	— 11.

I afseende å de för förstnämnde 2:ne femårsskiften upptagna summor bör anmärkas, att deruti inbegripes äfven den tull, som enligt 1816 års tull-taxa utgått i Hamburger Banko, och hvilken här beräknats till Svenskt Banko efter en antagen medelkurs af 128 sk.

Den betydliga tillväxt, som Götheborgs tulluppbörd enligt förestående sammandrag vunnit, är så mycket mer bevisande om rörelsens förkofran, som under den tidslängd, hvilken sammandraget omfattar, åtskillige i tulluppbörden ingående afgifter, såsom konvoj-afgiften å utgående varor, lästetals-afgiften och stämpel-afgiften, upphört, samt tullafgifterna å utgående varor till största delen försvunnit eller blifvit betydligt nedsatte, och å en stor del inkommande varor dels alldeles upphört, såsom för Bomull och Stenkol, dels i mer eller mindre mån blifvit förminskade.

Angående Götheborgs *vexelrörelse* upplysa meddelade officiella uppgifter att *vexelsluten* härstädes utgjort:

	£ Sterling.	Hamb. B:ko Mark.	Francs.	Gulden.
Åren 1842—45 i medeltal	222,090	2,248,000	1,848,626	150,250
» 1846—50 »	378,445	3,236,685	1,900,854	98,375

hvertill kommer för åren 1847—50 ett belopp i Riksbanksdaler af tillsammans 104,871.

Frakterna voro år 1847 förmåuligare än under många föregående år, men försämrades de nästföljande åren i anseende till blockaden af Tyska hamnarne och den politiska ställningen i Frankrike. Götheborgs skeppsrederi-rörelse har dock under ifrågavarande tidskifte vunnit en ej ringa förkofran.

Stadens handelsflotta, som

År 1836 utgjorde 69 fartyg om tillsammans 6,144 läster
» 1841 » 97 » » 9,552 »
» 1846 » 102 » » 10,210 »
hade » 1850 ökats till 154 » » 16,139 »

De flesta staden tillhöriga fartyg äro af utmärkt byggnadsart, kopprade och snällseglande, samt användas till stor del i fart på transatlantiska orter, hvilket med fördel kunnat ske under åtnjutande af den tull-lindring, som ägt rum för å sådana orter producerade, med inhemska fartyg direkte derifrån införda varor.

Minuthandeln, som vunnit ytterligare utsträckning genom det större antal personer, hvilka i följd af 1846 års Handels-ordning härstädes sökt och vunnit burskap å handel, har i allmänhet varit liflig, lönande och i jemt tilltagande, så väl med spanmål och andra nödvändighetsvaror, som med öfverflöds- och modeartiklar.

Någon grund för omdömet om den inrikes rörelsens tillväxt lemna följande från tullförvaltningen meddelade uppgifter om antalet af fartyg, som från andra inrikes orter till Götheborg med förpassning ankommit och af dem, som härifrån till andra inrikes orter med förpassning afgått. Det bör härvid anmärkas, att förpassningsfriheten under tiden icke obetydligt utvidgats.

	Ankomna.	Afgångna.
	Stycken.	Stycken.
Åren 1822—25 utgjorde antalet af sådana fartyg i medeltal	350	378
» 1826—30 » » »	351	621
» 1831—35 » » »	508	768
» 1836—40 » » »	678	1,058
» 1841—45 » » »	570	1,014
» 1846—50 » » »	636	1,287

Antalet af Handlande i Götheborg har, enligt de till Landskontoret inkomne taxerings-längder, utgjort:

Åren 1836—40 i medeltal	447.
» 1841—45 »	447.
» 1846	495.
» 1850	562.

och voro hos dessa sistnämnda år anställde 333 betjenter.

Hvad Götheborgs *Fabriksrörelse* angår, så har under den tid, som denna berättelse afser, densamma förkofrats till mer än hälften högre tillverkningsbelopp.

Meddelade officiella uppgifter utvisa antalet af de å Götheborgs område anlagde fabriker, antalet af de dervid anställda arbetare samt värdet af dervid åstadkomne tillverkningar för åren 1842 och 1850 sålunda:

	1842.			1850.		
	Fabriker.	Arbetare.	Tillverkningsvärde.	Fabriker.	Arbetare.	Tillverkningsvärde.
			R:dr Banko.			R:dr Banko.
Bomulls-, Linne- och Ylleväfnads fabriker	8	478	99,207	8	346	90,005
Kattuns- och Ylle-tryckerier	3	14	5,090	3	10	2,932
Kemiskt-Tekniska fabriker	—	—	—	1	1	686
Färgerier	3	11	5,922	7	21	8,791
Garfverier	2	11	12,690	4	32	70,148
Hattfabriker	4	11	1,640	3	16	5,300
Klädesfabrik	—	—	—	1	9	4,154
Korkfabrik	—	—	—	1	19	16,000
Lackfabriker	3	3	3,220	2	3	2,591
Ljusfabrik	1	2	4,166	—	—	—
Mekaniskt Bomullsspinneri	—	—	—	1	529	835,024
Mekanisk verkstad	—	—	—	1	226	120,000
Musik-Instrument-fabriker	3	5	1,233	2	10	7,000
Nålfabrik	—	—	—	1	10	2,600
Oljeslageri	1	2	1,900	—	—	—
Paraply-fabriker	—	—	—	3	8	6,748
Parfymeri-fabriker	2	2	6,953	3	1	1,198
Repslagerier	4	17	4,654	5	21	7,140
Segelduks-fabriker	1	15	5,977	2	29	34,407
Socker-raffinaderier	2	49	353,087	2	—	—
Spegel-fabriker	3	17	4,602	6	7	9,418
Stearin-fabrik	—	—	—	1	8	3,150
Strump-fabrik	—	—	—	1	83	21,889
Såpsjuderier	2	3	3,400	—	—	—
Tapet-fabriker	1	1	150	3	14	5,566
Tobaks-fabriker	17	86	72,892	24	268	225,853
Ur-fabriker	6	15	1,921	10	9	4,016
Ättike-bryggerier	1	2	5,000	2	3	4,333
Öfrige mindre fabriker	6	11	1,801	12	44	9,695
Summa	73	755	595,505	109	1,730	1,498,644

Men, för att få fullständigt begrepp om vidden af Götheborgs fabriksrörelse, måste jemväl alla de fabriker inbegripas, som, ehuru icke på stadens grund, dock i stadens närhet inom Götheborgs fögderi äro anlagde, helst de flesta af dessas idkare tillhöra Götheborgs samhälle, och fabrikerens anläggande utom staden allenast afsett antingen ett bekvämligare läge i afseende å vattenfall eller sjötransport eller, med eller utan sådan förmån, lindring i kommunalutskylder och allmänna besvär.

Antalet af fabriker i Götheborgs fögderi och dervid anställda arbetare samt värdet af deras tillverkningar utgjorde enligt officiella uppgifter:

	1846.			1850.		
	Fabriker.	Arbetare.	Tillverkningsvärde.	Fabriker.	Arbetare.	Tillverkningsvärde.
			R:dr Banko.			R:dr Banko.
Bomulls- och Linne-fabriker	3	302	260,339	7	317	380,443
Segelduks-fabriker	2	465	225,386	2	419	297,247
Färgerier	4	49	38,264	3	50	44,236
Garfverier	4	20	43,592	2	23	19,770
Oljeslagerier	4	23	122,830	3	27	121,584
Pappersbruk	2	15	8,366	1	17	8,629
Skeppsbyggerier	2	220	112,500	3	231	88,500
Sockerbruk	1	208	1,271,165	2	306	2,411,623
Tobaks-fabriker	2	33	22,253	1	16	12,342
Diverse mindre fabriker	18	464	304,914	10	272	207,899
Summa	42	1,796	2,409,609	34	1,678	3,621,970

Värdet af samtliga under Götheborgs Hallrätt förut lydande, så väl i Gotheborgs stad som i Götheborgs fögderi anlagde, fabrikers tillverkningar, som vid början af detta århundrade, enligt officiella anteckningar, inskränkte sig till omkring 150,000 R:dr Banko utgjorde:

År 1827	R:dr 1,295,615.
Åren 1832 --36 i medeltal	» 1,406,297.
» 1837 --41 »	» 1,932,803.

År 1846	3,337,258
och » 1850	5,120,614.

Fabrikernas antal inom samma område var

År 1832: 89 stycken med 4,069 arbetare
» 1836: 404 » » 4,500 »
» 1846: 416 » » 2,754 »
» 1850: 443 » » 3,408 »

De egentliga *handtverksyrkena* i Götheborg synas, hvad utsträckningen af deras verksamhet angår, icke hafva förkofrat sig i samma mån som handel och fabriker, ehuru en stor del af dessa yrken ovedersägligen tillegnat sig fullt så mycken konstskicklighet som man i andra rikets städer finner. Att likväl den ekonomiska ställningen inom dessa yrkens idkare under den sednare tiden något förbättrats, bör vara att sluta deraf, att de på handtverks-corpsens egna uppgifter grundade afkortningar å bevillnings-utskylderna för stadens handtverksidkare i allmänhet under sednare åren varit vida mera sällsynta än tio till femton år tillförene.

Den mångsidiga och hastiga utveckling, som, på sätt genom det ofvanförda är skildradt, den industriella verksamheten i Götheborg under sednare tid vunnit, har icke allenast befrämjat stadens eget välstånd. Äfven på kringliggande landsorters näringar och konstflit har den haft och måst hafva ett fördelaktigt inflytande. Den lifliga afsättning, som landtmannens produkter och slöjdarbeten här funnit, vittnar derom uppenbart.

Jemlikt anvisning i de fastställda formulär-föreskrifterna, får jag vidare i korthet redogöra för Götheborgs *Undervisnings-anstalters* samt *Sjukvårds-, Fattigvårds-, Arbets- och andra Vålgörenhets-inrättningars* tillstånd, sådant det enligt vederbörandes uppgifter befanns år 1850.

I:o. *Undervisnings-anstalter.*

A. *Offentliga läroverk och andra stiftelser för undervisning i allmänhet.*

a) <i>Götheborgs Elementar-läroverk</i> , motsvarande förra Gymnasium jemte Högre Lärdomsskolan och Apologistskolan, hvarvid år 1850 antalet lärare i vetenskaper och språk var	19.
Exercitiemästare	3.
Lärjungar	217.

För aflönande af gymnasii lärare-personal anslogs år 1652 kronotonde från vissa socknar i Götheborgs och nästgränsande Län till ett belopp af 870 eller, sammanräknadt med anslaget till det lägre allmänna läroverket på stället eller Trivial-skolan, 1,090 tunnor spanmål, hvarjemte ett prebende-pastorat anvisades åt hvardera af de 2:ne Theologie-Lektorerna och ett prebende-hemman åt hvardera af de öfriga Lektorerna. Dessutom har lärare-personalen under sednare tid fått sig tillslagne hushyre-medel, som till bestämda belopp utgå från Götheborgs stads kassa. Till läroverkets nytta äro betydliga fonder att tillgå, hufvudsakligen medelst de i Bohus Län belägna så kallade Hvitfeldtska stipendie-godsen, tillsammans $141\frac{1}{4}$ förmedlade mantal, som testamenterats af framl. Enkefru Margaretha Hvitfeldt den 22 Januari 1663, af hvilka gods likväl $52\frac{1}{4}$ mantal sedermera blefvo till Kronan indragne, men omedelbart derefter till det genom testamentet afsedda ändamål åter donerade.

b) *Real-Gymnasium* med 8 lärare och 53 lärjungar.

c) *Folkskole-lärare-Seminarium* med 3 lärare och 41 lärjungar. De i nåder anslagne stipendii-medel till fattige elever utgjorde nämnde år 900 R:dr.

d) *Domkyrko-församlingens Folkskola* med 3 lärare och 505 lärjungar.

e) *Christine församlings Folkskola* med 3 lärare och 175 lärjungar.

f) *Småbarns-skolan* med 1 lärarinna och 125 lärjungar. Denna uppfostringsanstalt, hvars fond från början tillkommit genom enskildes frivilliga gåfvo-bidrag, erhöi af stadens invånare, vid allmän rådstuga den 17 December 1841, till anstaltens underhåll och utvidgning ett årligt anslag under påföljande 3:ne år af 1,000 R:dr, samt ytterligare, vid allmän rådstuga den 2 Januari 1846, 2,000 R:dr. Efter denna tid har stadens bidrag utgått med 1,000 R:dr årligen.

g) *Kjellbergska Flickskolan* med 6 lärare och 30 lärjungar. I denna skola, som grundlagts genom en af framlidne Grosshandlaren Jonas Kjellberg i lifstiden donerad fond af 33,333 R:dr 16 sk. Banko och hvilken fond år 1850 ökats till 46,153 R:dr 20 sk., åtnjuta fattiga flickor af bättre härkomst undervisning i christendom, geografi, arithmetik, historien, språk, musik och finare handarbeten.

h) *Willinska Fattigfriskolan*. Deruti hafva år 1850 162 barn, hvaraf 91 gossar och 71 flickor, erhållit fri undervisning. Dessutom hafva uti den i samma skola inrättade slöjdfördelning 30 gossar åtnjutit full föräldravård, bostad, föda, kläder och undervisning, hvilken bestrides af 1 Inspektor, som, jemte tillsyn öfver det hela, undervisar i öfre klassen, 1 lärare i Lancaster-klassen, 2 lärarinnor, 1 lärare i vagnmakare- och snickare-handtverken och 1 lärare

lärare i smedstryket. Derjemte meddela särskildt antagne personer vissa timmar i veckan undervisning i sång, gymnastik och linear-ritning. Till bestri-
dande af kostnaderna för slöjkklassen uti denna skola hafva stadens invånare, enär de tillgångar, som till denna stiftelse och densammes underhåll från början hemtats af enskildes gåfvor och bidrag, vid 1841 års början voro till stor del medtagne, vid allmän rådstuga den 17 December samma år för kommande året, eller 1842, anslagit 2,500 R:dr Banko, hvilket belopp jemväl under näst-påföljande 8 år, eller till och med år 1850, årligen utgått såsom af stadens invånare beviljadt anslag till samma inrättning.

i) *Skolan å Stadens Barnhus*, med 2 lärare och 25 lärjungar.

k) *Prins Oscars Skola*, för soldat-barn vid Kongl. Götha Artilleri-regemente. med 5 lärare och 30 lärjungar. Skolans årliga bidrag beräknas till 535 R:dr 45 sk. 7 rst., och dess kapitalfond uppgick år 1850 till 24,892 R:dr 37 sk., deruti icke inberäknadt värdet af en skolan tillhörig fastighet med inventarier, upptagen till 7,352 R:dr 46 sk. allt Banko. Utom förenämnde lärjungar, som utgjorts af soldatbarn, åtnjöto nämnde år 50 barn, tillhörande medlemmar af Garnisons-församlingens civila afdelning, undervisning i skolan, emot årlig afgift af 300 R:dr Banko. Vid skolans filial-afdelningar å Carlstens och Carlsborgs fästningar undervisades af 2:ne lärare 26 lärjungar.

l) *Fruentimmers-föreningens Flickskola*, med 1 lärare, 1 lärarinna samt 28 lärjungar.

Skolans kapitalfond uppgick år 1850 till 12,503 R:dr 2 sk. Banko.

m) *De Fattiges Vänners Skola*, med 2 lärare och 24 lärjungar af qvinkönet, som erhålla fri undervisning.

n) *Evangeliska Brödra-Societetens Flickskola*, med 7 lärarinnor och 64 lärjungar, ursprungligen bestämd för döttrar af Evangeliska Brödrasförsamlingens medlemmar, men sedermera utsträckt till skolungdom i allmänhet.

o) *Göthilda-föreningens Skola*, för gossebarn tillhörande Mosaiska församlingen, med 4 lärare, utom musik- och skriflärare. Lärjungarnes antal var år 1850: 24.

B. Läro-anstalter med afsende å särskilda praktiska yrken.

p) *Chalmerska Slöjdskolan*. Denna för det allmänna och synnerligast för orten gagneliga stiftelse, grundlagd genom en testamenterad fond af numera framt-

lidne Kansli-rådet Chalmers, understöddes derjemte genom ett statsanslag af 5,000 R:dr årligen.

Utom Föreståndaren, som undervisat i mekanisk och kemisk teknologi, har skolan haft 4 lärare, af hvilka en undervisat i fysik och en annan i elementar-kemi samt tillika haft ledningen af de arbeten, som af eleverne i kemiskt-tekniska laboratorium blifvit företagne, den tredje i matematik och linear-ritning samt den fjerde i frihand-teckning, ornament-ritning m. m. Dessutom har en verkmästare haft ledning af arbetet i den mekaniska modellverkstaden, hvarjemte lärare emot särskild godtgörelse undervisat i Tyska och Engelska språken. Antalet af elever, som begagnat undervisningen vid skolan arbetsåret 1849—50, uppgick till 68, af hvilka en Norrman.

q) *Navigations-skolan*, hvartill staden låtit uppföra ett passande hus, har af statsmedlen årligen åtnjutit såsom aflöning till 2me lärare 1,400 R:dr och till underhåll af instrumenter, kartor, böcker och inventarier 300 R:dr. År 1850 var elevernas antal 76, af hvilka 37 under loppet af året utexaminerats.

r) *Sjömannasällskapets Tackel-skola*, med trene lärare och 27 lärjungar, af hvilka 21 åtnjutit fri undervisning. För skolan, som icke har någon särskild kapital-fond, bestridas kostnaderna af Sällskapets kassa, som vid 1850 års slut utgjorde ett belopp af 13,139 R:dr 38 sk. 6 rst., jemte ett bidrag af 500 R:dr, som den under Sjömanshus-Direktionen ställda s. k. National-kassan från och med år 1839 årligen lemnat.

s) *Militär-skolan* för bildande af kavalleri- och infanteri-officerare, med 3 lärare och 12 lärjungar.

t) *Handels-institutet*, ställt under Handelsföreningens inseende och förvaltadt af en bland dess fullmäktige vald styrelse, med 6 lärare och 38 elever, hvaribland 3 fri-elever, underhålles genom årligt bidrag af stadens tolagsmedel, stort 2,000 R:dr, jemte afkomsten af inrättningens kapital-fond, som 1850 uppgick till 21,115 R:dr 31 sk. Banko.

u) *Handtverks-skolan*, med 4 lärare och 118 lärjungar, samt en kapitalfond, som, enligt uppgift, år 1850 uppgick till 9,683 R:dr 28 sk. 8 rst. Banko.

v) *Slöjdföreningens Skola*. Vid denna år 1848, till nytta för ortens näringar, inrättade skola voro år 1850 anställda 4 lärare, af hvilka en undervisat i Svenska språket, skriftliga uppsatser, historia och geografi, en annan i väl-skrifning och räknekonst, den tredje i geometri, linear-ritning och frihand-teckning och den fjerde i modelleringskonst. Antalet af lärjungar utgjorde sistnämnde år 46, uteslutande handtverks-gesäller, fabriksarbetare och handtverks-läringar.

2:o. *Sjukvårds-anstalter.*

a) *Sahlgrenska Sjukhuset*, grundadt genom enskilde donationer, hvaraf en räntebärande fond samlats, som år 1850 uppgick till 135,589 R:dr 5 sk. 5 rst. Banko. Sjuksängarnes antal var samma år 65 och der vårdade sjuke utgjorde ett antal af 778.

b) *Stadens Sjuk- och Kurhus*, hvarest år 1850 å den syphilitiska afdelningen vårdades 154 personer och å den icke syphilitiska afdelningen 26, eller tillhoppa 180 personer. Staden har anskaffat ett för ändamålet passande hus och vidkännes bristen i underhålls-kostnaden utöfver beloppet af den i staden inflytande kurhus-afgift.

c) *Garnisons-Sjukhuset*, försedt med 75 sjuksängar, underhålles genom passelvolans emellan Kongl. Krigs-Kollegium och Batteri-cheferne vid Kongl. Götha Artilleri-regemente. År 1850 vårdades här 802 sjuke.

d) *Fattigförsörjnings-inrättningens Sjukhus*, med 67 sjuksängar och en sjuknummer år 1850 af 411, underhålles genom de medel, som till stadens fattigförsörjning i allmänhet inflyta.

3:o. *Fattigvårds- och andra Vålgörenhets-anstalter.*

a) *Allmänna fattigförsörjnings-inrättningen*, som med en räntebärande fond af 51,426 R:dr 20 sk. 3 rst., deruti inberäknadt värdet af inrättningens fastigheter, och med inkomster, år 1850 uppgående till 47,362 R:dr 22 sk. 7 rst. Banko, genom dels uttaxerade medel, dels statsanslag, fattighjonens arbetsförtjenst, räntor af kapitalfonden m. m. nämnde år lemnat bel försörjning åt 769 personer och försörjnings-bidrag till 762 personer, sjukvården oberäknad.

b) *Stadens fattighus*, der gamle orkeslöse borgare och deras enkor samt ålderstigne stjenstebjon njuta underhåll och hvarest 89 personer, 23 af man- och 66 af qvinkön, år 1850 åtnjutit full försörjning. Inrättningen hade vid nämnde års slut en behållen kapitalfond af 44,136 R:dr 22 sk. 6 rst. Banko.

c) *Stadens barnhus*, hvarest år 1850 underhållits 25 barn, som jemte skolundervisning i barnhuset njutit bel försörjning. Inrättningens inkomster af fastigheter, anslag af tolagsmedlen m. m. utgjorde år 1850: 7,395 R:dr 28 sk. Banko.

d) *Christine församlings fattigkassa*, med en fond af 18,741 R:dr 25 sk. 11 rst. Banko, från hvilken 793 R:dr 16 sk. såsom fattigunderstöd blifvit år 1850 utdelade.

e) *Sällskapet De Fattiges Vänner*, som, med en kapitalfond af 15,061 R:dr Banko, år 1850 understödt 41 hushåll, 111 enkor och 63 ogifta fruntimmer

med åtskilliga persedlar och varor in natura, motsvarande ett penningebelopp af 1,629 R:dr 47 sk.

f) *En af Handelsföreningen förvaltd kapital-fond*, som vid 1850 års utgång utgjorde 32,250 R:dr 28 sk. Banko, af hvars afkomst 1,810 R:dr i gåfvor och pensioner utdelats till 54 personer.

g) *Holtermanska donations-fonden*, 4,000 R:dr Banko, hvaraf 228 R:dr år 1850 utdelats i pensioner till 3 fattiga köpmansenkor härstädes.

h) *Sernströmska dito*, 16,666 R:dr 32 sk. Banko, deraf 950 R:dr utdelats till 10 personer.

i) *Afl. Mamsellerne Jansens testamenterade pensions-fond*, 5,940 R:dr 19 sk. Banko, deraf 338 R:dr 29 sk. fördelats åt 3 personer.

k) *Enkefru M. C. Levgrens dito*, till understöd för behöfvande köpmän eller sådanes enkor och döttrar, 6,320 R:dr 7 sk. År 1850 utdelades häraf till 5 personer 342 R:dr Banko.

Sistnämnde 4 fonder äro alla ställda under härvarande Handelsförenings förvaltning.

l) *Lessiska donations-fonden*, omkring 60,000 R:dr Banko, på grund af Kongl. brefvet den 29 Oktober 1847 numera använd bland tillgångarne till en under anläggning varande utvidgad sjukvårdsinrättning härstädes, under dervid stadgadt vilkor att hvad af 5 procents ränta å fonden icke åtgår till ersättning af vården å sjukhuset af sådane "stadens sängliggande fattige nödlidande sjuke", som under året blifvit enligt fattigförsörjnings-direktionens begäran å sjukhuset intagne, öfverlemnas till bemälde direktion för att jemlikt testators derom gifne föreskrift varda utdeladt.

m) *Engelska församlingens fattigkassa*, med en kapitalfond af 6,917 R:dr Banko, deraf understöd år 1850 utdelades till 7 af församlingens medlemmar.

n) *Mosaiska församlingens Fruntimmers-förening*, med en fond af 2,691 R:dr 38 sk. 2 rst., deraf räntan, jemte årliga bidrag af omkring 200 R:dr Banko, användes till understöd åt enkor samt undervisning åt fattiga flickor.

o) *Lichtenbergska välgörenhets-föreningen*, med en kapitalfond vid 1850 års slut af 5,348 R:dr 47 sk. 4 rst. Banko, som årligen ökas genom tillfälliga bidrag och tillägg med en tiondedel af räntan. De öfrige $\frac{1}{10}$ af denna användes till understöd för behöfvande handverkare, eller andra fattige inom Mosaiska församlingen, antingen såsom gåfvor eller räntefria lån.

p) *Enkefru Ingmans donation*, utgörande 2,555 R:dr 26 sk. 8 rst., deraf, enligt gifvarinnans förordnaude, räntan utdelas till enkor och faderlösa barn,

samt äldre ogifta fruntimmer af s. k. *pauvres honteux* inom Gustavi eller Domkyrkoförsamlingen.

q) *Lindgrenska donationen*, som tillkommit medelst numera aflidne Snickaremästaren Magnus Lindgrens testamentariska förordnande af den 2 Maj 1843, hvarigenom han skänkt hela sin qvarlätenskap till fattiga handverkare-*enkor* och faderlösa handverkare-barn inom Götheborgs stad och dess område, hvilka gjort sig kände för gudsfruktan, stilla vandel, arbetsamhet och redlighet i handlingssätt. De årliga understöden äro bestämda för enka till 50 R:dr, för gossebarn till minst 16 R:dr 32 sk. och högst 25 R:dr samt för flickebarn minst 10 R:dr och högst 16 R:dr 32 sk. Banko.

Inkomsterna af donationen utgjorde år 1850 i afkastning af fastigheter och i räntor å utlånte medel 1,680 R:dr 27 sk. Banko. Samma år uppgick understödstagarnes antal till 54, till hvilka utdelades 1,648 R:dr 16 sk. Banko.

r) *Sjömanshus-direktionens årliga anslag af fattigunderstöd*, till bräckliga och nödlidande sjömän samt deras *enkor* och barn å kustorterna emellan Götheborg och Torekov, för hvilket ändamål utdelats åren 1847—50 i medeltal årligen 3,862 R:dr 8 sk. 9 rst. Banko. Antalet af dem, som år 1850 njöto slike understöd, utgjordes af 125 sjömän, 327 sjömansenkor och 124 barn, eller tillhopa 576 personer. Till Carl Johans församlings v*ex*elundervisningsskola har jemväl från Sjömanshuset under berörde 4 år lemnats ett årligt bidrag af 500 R:dr.

s) *Pensions-inrättningen för ålderstigne eller sjuklige tjenstehjon*, stiftad Oscarsdagen 1849, såsom en gärd att befästa minnet af den då skedda invigningen af Götheborgs nya börs. Inrättningens fond utgjorde vid 1850 års slut 34,396 R:dr 26 sk. Banko, som samlats genom frivilliga bidrag, deraf Grosshandlaren D. Carnegie tillskjutit 13,333 R:dr 16 sk. Banko, hvarförutan ett belopp af 3,333 R:dr 16 sk. Banko jemväl af Herr Carnegie donerats till grundläggande af en särskild byggnadsfond, derå räntan skall tilläggas kapitalet, intill dess det afsedda ändamålet, bostäders anskaffande till sådane pensionärers inrymmande, kan ernås. Denna särskilda fond utgjorde vid 1850 års slut 3,443 R:dr 30 sk. 2 rst. Banko. Nämda år blefvo 40 pensionärer antagne, hvilka i årligt understöd åtnjuta tillsammans 1,583 R:dr 16 sk. Banko. Dessutom utdelas af förstberörde fond 200 R:dr Banko årligen såsom premier till sådane tjenstehjon, som i minst 10 år tjenat och fortfarande tjena å samma ställe, och derunder utmärkt sig för trohet, sedlighet och ordning.

t) *Sällskapet för öm och sedlig modersvård*, hvars tillgångar bildats hufvudsakligen genom bidrag af stadens bättre lottade fruntimmer. Sällskapet, som

stiftades år 1849, och 1850 hade, utöfver de erforderlige medlen för årets utgifter, en förräntad fond af 1,000 R:dr Banko, utdelade nämnde år 220 R:dr Banko kontant och kläder till ett värde af 830 R:dr 16 sk. Banko åt 24 mödrar och 98 barn. Derjemte har Sällskapet stiftat en arbetsinrättning, hvars syftemål är att förskaffa arbetsförtjenst åt sådane behöfvande qvinnor, som genom ålderdom, bräcklighet och andra sådana orsaker äro urständsatte att på annat sätt försörja sig och de sina. Materialier till arbetena uppköpas af Sällskapet och tillverkningarne antingen försäljas under hand eller utdelas som understöd åt behöfvande familjer.

Såsom välgörenhets-stiftelser till förmån för dem, som begagna undervisning vid härvarande allmänna läroverk, böra, utom *Studii-skatten*, som, jemlikt Kongl. breffven af den 4 December 1682 och den 1 Augusti 1728, utgår af kyrkorna i Halland och till ett belopp årligen af omkring 44 R:dr 24 sk. af Konsistorium utdelas till gymnasister från Hallands Län, *socknegångs-* eller s. k. *djeknepenningarne*, utgående från den del af Elfsborgs Län, som hör till Götheborgs stift, samt från Säfvedahls, Askims och Östra Hisings härader och till belopp årligen af omkring 296 R:dr af Konsistorium till gymnasister från samma orter utdelas; samt den s. k. *fattig-* och *premie-kassan*, deraf årliga utdelningsbeloppet uppgått till 110 R:dr, särskildt nämnas följande, nemligen:

a) *Hvitfeldtska stipendii-fonden*, om hvars tillkomst i det föregående är nämndt och hvaraf afkomsten årligen utgör omkring 11,000 R:dr, som användas dels till stipendier åt studerande från stiftet vid Gymnasium och universiteterna, dels till arfvoden åt lärare- och exercitie-mästare vid gymnasium m. m.

b) *Ramsiska dito*, utgörande ett kapital af 750 R:dr, hvaraf räntan genom Biskopen och Justitie-Borgmästaren utdelas till stipendier åt studerande vid gymnasium härstädes.

c) *Falzburgska dito*, utgörande ett kapital af 666 R:dr 32 sk., deraf Konsistorium årligen utdelar räntan till sådane vid Götheborgs gymnasium studerande ynglingar, som utmärka sig för flit och goda seder.

d) *Swahliska dito*, hvars belopp för närvarande utgör 2,133 R:dr 16 sk., deraf afgälden är anslagen till understöd åt 4 de skickligaste och fattigaste ynglingar i Götheborgs trivial-skola, som inkommit i 4:de klassen och äro födde i Marks eller Kinds härader. Medlen förvaltas af Biskopen samt gymnasiets och skolans rektorer.

e) *Lemmiska dito*, utgörande ett kapital af 266 R:dr 32 sk., derå räntan årligen utdelas till de mest behöfvande samt för dygd och flit utmärkte gossar i Apologist-klassen.

f) *Lundgrenska dito*, utgörande ett belopp af 33 R:dr 16 sk., hvars ränta är anvisad till trivial-skolan.

g) *Andersonska dito*, deraf räntan, till ett belopp af 115 R:dr 18 sk., utdelas såsom understöd till 8 studerande.

Den försäkrings-anstalt, som under namn af Götheborgs Sjö-assurans-förening den 15 Mars 1840 med oktroj till den 1 April 1843 härstädes bildats för försäkring af fartyg, hvilkas redare äro här i staden eller i dess förstäder boende eller härstädes innehafva burskap, äger, efter förnyade oktrojer, fortfarande bestånd, och har under första försäkringsåret af 4:de oktrojen, eller från den 1 April 1849 till samma tid 1850, lemnat försäkring åt 122 hela fartyg och andelar i 8 fartyg för en sammanräknad summa af Banko R:dr 2,527,916: 32 sk. Efter afdrag af värdet å fyra förolyckade fartyg, 67,666 R:dr 32 sk., återstod vid försäkrings-årets slut en ansvarighets-summa af 2,460,250 R:dr.

Uti den för försäkringar af byggnader här i staden stiftade förening, under benämning "Götheborgs nya brandstods-förening", funnos vid 1850 års slut 279 delägare. Inrättningens kapital-fond var vid samma tid 213,923 R:dr 21 sk., och försäkrings-summan, för hvilken bolaget då iklädt sig ansvarighet, uppgick till 2,594,033 R:dr 16 sk. Banko.

År 1847 oktrojerades härstädes en privatbank, som trädde i verksamhet den 2 Februari nästföljande år med ett tecknad kapital af 2,000,000 R:dr, deraf 40 procent blifvit kontant inbetalde. Denna inrättning har visat sig utöfva ett gagneligt inflytande på ortens handels- och fabriksrörelse, hvaråt de genom banken ökade penningetillgångar och lättade liqvidationssätt bidragit att gifva en större omfattning.

Utelöpande sedelstocken var:

1848 Decemb. 31	R:dr 1,390,000: —
1849 Decemb. 31	» 1,515,090: —
1850 Decemb. 31	» 1,467,156: 32.

Lånerörelsen har bedrifvits mot hypothek af reverser, vaxlar, publika papper, våg-effekter och varor, men jemförelsevis obetydligt emot borgen; och utgjorde beloppet af

		Utlåningar.	Inbetalningar.	Utestående ult. Dec.
1848	R:dr	2,710,760	1,225,510	1,485,250.
1849	»	3,470,310	3,354,830	1,600,730.
1850	»	4,638,050	4,771,410	1,467,820.

För indrifning af lånen, likasom af bankens öfriga fordringar, har någon lagsökning ännu ej erfordrats.

Giro-rörelsen har visat

		Insättningar.	Uttagningar.	Saldo ult. Dec.
1848	R:dr	11,019,173	10,818,923	200,250.
1849	»	13,056,498	13,220,946	35,801.
1850	»	11,399,943	11,351,015	84,730.

Kreditrörelsen har visat

		Uttagningar.	Insättningar.	Saldo ult. Dec.
1848	R:dr	4,480,100	4,272,100	208,000.
1849	»	9,075,300	8,892,900	390,400.
1850	»	10,830,700	10,849,900	371,200.

Sammanräknade penninge-omsättningen på bankens särskilda räkningar utgjorde, utom vinstutdelningen:

År 1848	R:dr	18,009,783.
» 1849	»	25,766,556.
» 1850	»	26,820,215.

Summa R:dr 70,596,555.

Denna öfversigt ådagalägger, att Götheborgs privatbank drifver verklig bankrörelse och icke inskränker sig till endast en låneinrättnings verksamhet.

Bankens utdelning till aktie-ägarna har varit:

för år 1848	R:dr	40,000.
» » 1849	»	50,000.
» » 1850	»	60,000.

Götheborgs Sparbank, den äldsta stiftelse af detta slag i Sverige, har, enligt de årliga förvaltnings-redogörelserna, under loppet af de 30 år, som sedan dess stiftande förflutit, vunnit betydligare förkofran. Vid 1850 års slut ut-

1850	»	11,399,943	11,351,015	84,730
------	---	------------	------------	--------

Bankstyrelsens redogörelse för år 1850 utvisar i öfrigt följande klassifikation af bankens delägare, samt deras innestående kapital-behållning vid nämnde års slut:

	Antal delägare.	Kapital-behållning.	
		Banko	R:dr. s.
Barn	869	54,850	23
Hustrur	284	32,325	10
Enkor	444	60,932	14
Ogifta fruntimmer	425	59,576	46
Handelsbokhållare och handelsbetjenter	98	7,552	30
Fabrikörer, fabriksmästare och arbetare, handtverksmästare, gesäller och lärlingar	742	70,105	19
Jernbärare, mätare, klampare, båtkarlar och annat arbetsfolk	735	58,802	34
Tjenande personer af mankønet	490	66,130	—
» » qvinkønet	804	79,325	22
Sjöfarande	226	19,305	9
Artillerister och Regements-musikanter	120	1,605	11
Personer af åtskilliga stånd	121	18,484	2
Handtverks-, embets- och gesäll-lådor	32	5,410	2
Välgörenhets- och andra kassor	26	3,165	47
Summa	5,446	537,571	29

Den för trädgårdsväxt-odlingens befrämjande afsedda anläggning, som den här under tiden för nästföregående femårs-berättelse stiftade Trädgårds-förening, gynnad genom frikostiga bidrag af staden och enskilda, tillvägabragt å en af staden dertill upplåten jordsträcka, är numera på ett så ändamålsenligt sätt fullbordad, att anläggningen med skäl må anses såsom en af de till stadens förskönande mest bidragande anstalter.

Stadens hamnbyggnad har fortgått med all den drift, som tillgångarne kunnat medgifva. Jemte erforderliga muddringar har vid inloppet till hamnen anläggningen af en såkallad vågbrytare och strömafledare, till skydd för derinom till ankars liggande fartyg, blifvit fullbordad.

Det i Augusti 1845 med ett utländskt kompani upprättade kontrakt om stadens belysning med gas har under loppet af år 1850 till en del öfvertagits af invånarne på platsen, för hvilket ändamål ett nytt aktie-bolag bildats. Redan före sistnämnde års ingång var den kontraherade anläggningen fullbordad, så att staden då inom vallarne var till alla dess delar med gas belyst.

Omläggningen af stadens gator och kajer, de förra med tuktad sten och de sednare med huggen sandsten och granitbetäckning, har, äfven under nu ifrågavarande tidskifte, med dritt fortgått.

Den nya börsbyggnaden härstädes, hvartill grunden lades år 1844, blef år 1849 fullbordad och invigdes till begagnande den 1:ste December sistnämde år. Inga kostnader äro sparade, för att dermed åstadkomma icke allenast en fullt ändamålsenlig börs-lokal, men äfven en praktbyggnad.

År 1849 lades grunden till ett nytt sjukhus härstädes i den vidsträcktare skala, att ortens särskilda sjukvårds-anstalter der må kunna till en gemensam sammanföras. Byggnaden har dock ännu ej hunnit sin fullbordan.

Dessa arbeten, jemte flera andra för handen varande, som afse befrämjandet af den allmänna rörelsen, stadens förskönande och dess invånares trefnad, skola för eftertiden utgöra hedrande minnesmärken af den allmänna medborgerliga anda, som fortfarande lifvar Götheborgs samhälle.

Uddevalla. Folkmängden härstädes, som år 1822 utgjorde ett antal af 3,554, men under påföljande 3:ne femårs-skiften småningom minskats till 3,237, har derefter åter varit i tilltagande, så att den år 1846 utgjorde ett antal af 3,480 och 1850: 3,607, hvaraf 2,138 mantalsskrifne och 1,469 mantalsfrie.

Stadens sjöfart har under den tid, som denna berättelse omfattar, icke undergått någon väsentlig förändring. Med handtverkerierna är förhållandet nära enabanda. Handeln deremot har synbarligen tillväxt. De hufvudsakligaste föremålen för skeppning till utrikes ort halva fortfarande varit spanmål, (förmåligast hafre) trävaror och linfrö, samt för införsel från utrikes ort rått socker, salt, vin, m. m. Minuthandeln har varit liflig och lemnat idkarne, ehuru deras antal under ifrågavarande tidskifte ökats, skälig bergning.

Enligt de af Kommers-Kollegium offentliggjorda statistiska uppgifter har antalet af Uddevalla stads handlande med deras betjening samt handtverkare, inberäknade idkare af sådane näringar, som, utan att egentligen utgöra handt-

verk, icke äro att hänföra till handel eller fabrik, jemte deras arbetsbiträden under nedannämnde tid förhållit sig sålunda:

	Handlande.		Handels- betjening.
Åren 1831—35 i medeltal	49		33
» 1836—40 »	45		38
» 1841—45 »	42		39
» 1846—50 »	49		50

	Mästare.	Gesäller.	Läringar och andra arbetare.
Åren 1831—35 i medeltal	88	41	79
» 1836—40 »	85	49	95
» 1841—45 »	79	52	79
» 1846—50 »	73	56	78

Enligt samma uppgifter var beloppet af kronobevillningen i Uddevalla:

	För Handel.		För Handverk.	
Åren 1831—35 i medeltal	1,049	—	598	36
» 1836—40 »	1,156	3	801	25
» 1841—45 »	1,145	29	1,031	45
» 1846—50 »	1,248	40	730	—

Af den staden tillhörige jord har bebrukningen så förbättrats, att jordens värde, under sednaste tid, anses hafva stigit omkring 25 för hundra.

Allmänna undervisningen besörjes dels genom stadens äldre lärdomsskola, hvarvid 3:ne lärare äro anställda, dels genom folkskolan, som i förening med förut varande vaxelundervisnings-skola blifvit handhafd af en lärare, men till hvars biträde ytterligare en lärare kommer att anställas.

Helsovården handhafves af 2:ne stads-läkare, jemte den i staden stationerade provincial-läkaren.

Fattigvården bestrides på förut öfligt sätt medelst fattighjonens utpensio-
nering på landet, hvilket erfarenheten visat vara å ömse sidor fördelaktigare,
än det direkta fattigunderhållet i staden, såsom det i äldre tider ägt rum.

Bland den till arbetsklasserna hörande befolkning har fattigdomen dock i allmänhet tillväxt, och detta, i förening med det stigande antalet af förbrytelser mot allmänna säkerheten och äganderätten, som anses förnämligast härleda sig från lättja och dryckenskaps-begär, utgör i orten allmänt föremål för klagan och bekymmer.

Kongelf. Stadens folkmängd, som år 1822 utgjorde 728 och år 1846 865, var år 1850 ytterligare ökad till 931, af hvilka voro mantalsskrifne 547 och mantalsfrie 384.

Bebrukandet af donations-jorden, som utgör icke mindre än sex mantals ägovidd, har såsom tillförene beredt stadens förnämsta näringsmedel. Nordrelfs grunda utlopp har fortfarande varit hinder för en större skeppsrörelse. På utländska platser bedrefs denna år 1850 med 7 fartyg, 3 Svenska, 3 Norska och 1 Engelskt. Stadens egen sjöfart har idkats med endast 4 mindre farkoster, som användts till transportfart emellan denna stad och Götheborg. Men handeln med kringliggande landsbygd har blifvit lifligare och handtverkerierna hafva bedrifvits med ökad idoghet. Staden har icke utskleppat annat än spanmål (hufvudsakligen hafre). Införde utländska varor hafva endast varit salt, sill, råg och stenkol.

De af Kommers-Kollegium från trycket utgifna statistiska sammandrag utvisa antalet af Kongelfs stads handlande med deras betjening samt handtverkare och idkare af andra borgerliga yrken, jemte deras arbetsbiträden under nedannämnde tid, sålunda:

	Handlande.	Handelsbetjening.
Åren 1831—35 i medeltal	22	5
» 1836—40 »	22	4
» 1841—45 »	21	12
» 1846—50 »	22	15

	Mästare.	Gesäller.	Lärlingar och andra arbetare.
Åren 1831—35 i medeltal	30	2	8
» 1836—40 »	30	7	10
» 1841—45 »	28	8	11
» 1846—50 »	24	9	8

Enligt berörde sammandrag utgjorde beloppet af bevillningsskatten:

	För Handel.		För Handverk.	
Åren 1831—35 i medeltal	99	35	81	30
» 1836—40 »	106	9	85	3
» 1841—45 »	114	6	73	34
» 1846—50 »	179	45	78	28

Undervisnings-anstalterna utgöras af en pedagogi med 1 lärare och omkring 30 lärjungar samt en år 1850 öppnad folkskola, med en lärare och omkring 50 lärjungar.

Helsovården har varit besörd genom en af staden särskildt antagen läkare. Något sjukhus finnes ej.

Fattigvården har genom en särskildt utsedd komité handhafs efter å allmän sockenstämma fastställda grunder i nära öfverensstämmelse med sedermera utfärdade fattigvårdsstadga.

Marstrand. Folkmängden, som år 1822 utgjorde 711 och år 1846: 638, uppgick år 1850 till 553, hvaraf 316 mantalsskrifne och 237 mantalsfrie, oberäknadt den till Carlstens fästning hörande personal, som sistnämnde år utgjorde 125, hvaraf 66 mantalsskrifne och 59 mantalsfrie.

Staden har förlorat och icke kunnat återvinna någon betydighet såsom handelsplats alltsedan den tid, då den var privilegierad frihamn och sillfisket jemväl upphört. Läget lämpar sig icke för bedrifvande af någon vidsträcktare inrikes handel, och det enda här tjenliga föremål för industri i större skala synes numera vara storfiske, men spekulations-andan har icke blifvit riktad häråt. Handtverkerierna finnas jemväl fortfarande i lägervall.

Handeln är inskränkt till utminuterung för förbrukning i orten af varor, hemtade från Götheborg.

Med sex mindre, dels däckade, dels öppna båtar drifves en obetydlig inrikes sjöfart.

Stadens tulluppbörd, oberäknadt afgiften till Handels- och Sjöfarts-fonden samt fyr- och båk-afgiften, utgjorde i medeltal för åren 1847—50 R:dr 2,459 19 sk. 1 rst.

Enligt de af Kommers-Kollegium från trycket utgifna sammandrag, utgjorde antalet af dem, som i Marstrand idkat handel och rörelse:

	Handlande.	Handelsbetjening.
Åren 1834—35 i medeltal	44	3
» 1836—40 »	41	5
» 1844—45 »	10	4
» 1846—50 »	9	6

	Mästare.	Gesäller.	Lärlingar och andra arbetare.
Åren 1834—35 i medeltal	13	2	2
» 1836—40 »	15	2	3
» 1844—45 »	17	4	7
» 1846—50 »	14	6	6

Under samma tid har bevillningen till Staten utgjort:

	För Handel.		För Handverk.	
Åren 1834—35 i medeltal	93	20	44	28
» 1836—40 »	90	19	75	11
» 1844—45 »	114	27	80	2
» 1846—50 »	113	43	36	9

Den till Marstrandsön närbelägna Koön, ett mantal krono oförmedladt, är till staden för mulbete donerad. Den innehåller åtskilliga bebyggda lägenheter, hvilkas utarrenderande bereder en årlig inkomst af omkring 1,000 Rdr.

Jemte en apologist-skola, indelad i 2:ne klasser, med 2:ne lärare, har staden en folkskola, der undervisning lemnas åt 30 barn; hvarförutan Kongl. Götha Artilleri-regemente här håller en skola för artillerist-barn.

För helsovården har staden sedan år 1849 gemensam läkare med garnisonen å Carlstens fästning.

Fattigvården handhafves af en dertill utsedd komité. Utgifterna till detta ändamål hafva årligen uppgått till omkring 600 R:dr Banko, hvar till, utöfver tillgänglig ränte-afgåld å donerade fonder m. m., medel anskaffats genom uttaxering hos stadens invånare.

Den i staden anlagde badinrättning har i någon mån underlättat stadens näringsutvägar och, i följd af stegrade hushyror, föranledt några nybyggnader.

Strömstad. Stadens folkmängd, som år 1832 utgjorde 1,411 och 1846: 1,309, var 1850: 1,298, hvaraf 650 mantalsskrifne och 648 mantalsfrie.

Efter förloppet af föregående femårs-skifte har väl någon synnerlig förändring icke inträffat i afseende å förut anmärkta, för stadens handel hinderliga, förhållande, som varit en verkan af den medgifna friare gränstrafiken med Norrige, att nemligen staden satts utur stånd att med de Norska, af ett fördelaktigare läge gynnade gränsestäderna i handelsrörelsen uthålla täflan, men stadens industriella förhållanden hafva dock under denna tid ovedersägligen vunnit någon förkofran. Särdeles har sjöfarten vunnit en större utsträckning och i samma mån beredt ökade näringsutvägar så väl för skepps-rederierna som för idkare af sjömannayrket. Flera nya fartyg hafva under berörde tid blifvit af stadens rederier inköpta.

Enligt de af Kommers-Kollegium offentliggjorda sammandrag utgjorde antalet af dem, som i Strömstad idkat handel och rörelse:

Åren 1834—35 i medeltal	Handlande.		Handelsbetjening.
	» 1836—40	25	12
» 1844—45	28	7	12
» 1846—50	24	12	12
Åren 1834—35 i medeltal	Mästare.	Gesäller.	Lärlingar och andre arbetare.
	» 1836—40	32	8
» 1844—45	25	11	46
» 1846—50	29	11	49
» 1846—50	25	13	20

Under samma tid har bevillningen utgjort:

	För Handel.		För Handverk.	
Åren 1834—35 i medeltal	213	45	74	32
» 1836—40 »	183	3	58	30
» 1841—45 »	168	32	69	16
» 1846—50 »	184	22	57	6

Å den staden tillydande donations-jord, hemmanen Boijar och Österöd, har någon tillökning i odlad mark icke ägt rum. Genom den större håg för landt-hushållningen, som under sednare åren i allmänhet väckts, har dock äfven här jordens värde något stigit.

Sedan den 1 Mars 1844 har staden en folkskola i förening med förut varande vaxelundervisnings-skola, hvars lärare tillika är församlingens klockare, och höstterminen 1843 började undervisningen i den med 2:ne lärare försedda lägre apologist-skolan, hvartill statsanslag vid 1840—41 årens riksdag beviljats.

Någon särskild offentlig sjukvårds-anstalt finnes icke i Strömstad. Läkare-vården besörjdes äfven under den tid, som denna berättelse afser, af den här stationerade provincial-läkaren, tillika anställd såsom läkare vid härvarande brunns- och bad-inrättningar, hvilka fortfarande åtnjutit allmänhetens förtroende och beredt en icke oväsentlig tillökning i stadens näringsutvägar.

Fattigvården har blifvit bestridd med arrendemedel för fattigkassans jord och räntor af dess kontanta tillgångar, så att någon taxering dertill de sednare åren icke erfordrats.

Till arbetsklassens nytta har en sparbank blifvit i staden inrättad, sedan hjälpfond bildats genom enskildes bidrag.

Götheborg den 14 December 1852.

OL. IM. FÅHRÆUS.

Carl Engelblom.

C. U. Tillii.

